

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ»

Αναπηρία και αθλητισμός: Λόγοι και νοηματοδοτήσεις του ικανού
και του ανάπηρου σώματος στον σύγχρονο αθλητισμό

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κρυσταλία Μπλιαχούτα

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Τουντασάκη Ειρήνη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπουσα)

Αθανασίου Αθηνά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Κόφτη Δήμητρα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Κρυσταλία Μπλιαχούτα, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο Πρώτο	10
Θεωρητικοποιώντας το σώμα – υλικοποιώντας τη θεωρία	10
Κεφάλαιο Δεύτερο	18
Το ικανό σώμα υπό εξέταση	18
2.1 Υπόθεση Curry: Μια ανακοίνωση αποκατάστασης	20
2.2 Υπόθεση Ibrahimonovic: Ένα θαύμα της φύσης.....	23
2.3 Υπόθεση Semenya: Μία αποβολή του αταξινόμητου	26
Κεφάλαιο Τρίτο	29
Σώματα υπό αμφισβήτηση – Σώματα σε δράση.....	29
3.1 Αναζητώντας το ανάπηρο σώμα.....	29
3.2 Σώματα που αγωνίζονται – Σώματα που αντιδρούν	32
Συμπεράσματα – Συζήτηση	39
Επίλογος.....	42

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποτελεί μία κριτική προσέγγιση του σύγχρονου αθλητισμού, μέσα από την παρουσίαση των κυρίαρχων λόγων περί ορθού αθλητικού σώματος, υπό τους όρους της ικανότητας και της αναπηρίας. Πιο συγκεκριμένα, η επιρροή των νεοφιλελεύθερων προταγμάτων και η ηγεμονική θέση που κατέχει η ιατρική επιστήμη, έχουν ως αποτέλεσμα την ανάδειξη ενός σωματικού προτύπου, συνδεδεμένου με τις έννοιες της ικανότητας, της ετεροσεξουαλικότητας, της αρτιμέλειας και της λειτουργικότητας. Στο πρώτο κεφάλαιο, αναλύονται βασικά θεωρητικά πλαίσια κατανόησης του σώματος, της αθλητικής ενσώματης δραστηριότητας και των τρόπων μέσα από τους οποίους αυτά παράγονται και υλικοποιούνται. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύονται οι κυρίαρχες νόρμες περί αθλητικού σώματος, μέσα από τις υποθέσεις τριών δημοφιλών αθλητών και αθλητριών, που κατέχουν προβεβλημένη θέση στη καθημερινή αθλητική επικαιρότητα και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τα σώματα τους αναδεικνύονται ως φιγούρες αντιθετικών λόγων και είτε συνηγορούν στην ενδυνάμωση των ηγεμονικών σωματικών καθεστώτων, είτε αντιστέκονται σε αυτά.

Οι φυσικές ιδιότητες και οι σωματικές επιδόσεις των αθλητών/αθλητριών συσχετίζονται μεταξύ τους και ελέγχονται από την ιατρική επιστήμη, στην προσπάθεια αποκατάστασης, κατανόησης και φυσιολογικοποίησης της ασθένειας, της παραδοξότητας και του αφύσικου, έμφυλου σώματος. Ποιες είναι οι ιεραρχικές ταξινομήσεις των σωμάτων που δημιουργούνται και ποια σώματα περιθωριοποιούνται και μένουν εκτός; Στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζεται το ανάπηρο σώμα και οι νοητικές κατανόησεις του, ως μια συνθήκη στιγματισμού αλλά και ως μια δυνατότητα αντίστασης. Η είσοδος αθλητών με αναπηρία στα γήπεδα μπορεί να αναλυθεί στα πλαίσια μιας πολιτικής δράσης απαίτησης ορατότητας, ανεμπόδιστης κίνησης και ίσων ευκαιριών στο δημόσιο χώρο. Πώς μπορεί η αθλητική δράση των αθλητών να επιφέρει αλλαγές στις κυρίαρχες ταυτίσεις του ανάπηρου σώματος με την δυσλειτουργία, την αδράνεια και την ανικανότητα; Και σε ένα επακόλουθο ερώτημα, πώς και με ποιους τρόπους τα λεγόμενα και η δράση των αθλητών με αναπηρία μπορούν να παράξουν διαφορετικά πρότυπα σωματικής ικανότητας; Μπορεί η περαιτέρω ερευνητική ενασχόληση με τον αθλητισμό και την αναπηρία να εγείρει μια διαφορετική βίωση και εμπειρία συγκρότησης της ενσώματης υποκειμενικότητας;

Λέξεις-κλειδιά: Ικανή Σωματικότητα, Αναπηρία, Αθλητισμός, Λόγοι, Αθλητικά σώματα

Disability and Sports: Discourses and meanings of abled and disabled body on the contemporary sports

Kristalia Bliachouta

Abstract

This essay is a critical approach to contemporary sports, through the presentation of the dominant discourses for a proper athletic body, in terms of ability and disability. More specifically, the influence of neoliberal projects and the hegemonic position of medical science, have resulted in the emergence of a physical model, associated with the concepts of ability, heterosexuality, perfection and functionality. The first chapter analyzes basic theoretical frameworks for understanding the body, athletic activity and the ways in which they are produced and implemented. In the second chapter, the dominant norms about the sports body are analyzed, through the cases of three popular athletes, who hold a prominent position in the daily sports news and on social media. Their bodies emerge as figures of opposite reasons and either advocate the strengthening of hegemonic bodily regimes, or resist them. Athletes' natural qualities and physical performance are interrelated and controlled by medical science in the effort to restore, understand and normalize the disease, paradox and the abnormal, gendered body. What are the hierarchical classifications of bodies that are created and which bodies are marginalized and left out? In the third chapter, the disabled body and its mental understandings are examined, as a condition of stigma but also as a possibility of resistance. The entry of athletes with disabilities on the field can be analyzed in the context of a political action demanding visibility, unimpeded movement and equal opportunities in public space. How can the athletic action of athletes bring about changes in the dominant identities of the disabled body with dysfunction, inactivity and impotence? And a subsequent question, how and in what ways can the words and actions of athletes with disabilities produce different patterns of physical fitness? Can further research into sports and disability raise a different experience of building tangible subjectivity?

Keywords: Abled – Bodiedness, Disability, Sports, Discourses, Athletic bodies

Εισαγωγή

Ο αθλητισμός και η αναπηρία, είτε ως διακριτά επιστημονικά πεδία είτε εμπλεκόμενα με τις Επιστήμες του Ανθρώπου, της Υγείας και του Φύλου, αναδύονται σταδιακά τα τελευταία χρόνια, εγείροντας σημαντικές κριτικές και εναλλακτικές προσεγγίσεις με επίκεντρο το σώμα. Παρόλα αυτά, οι συγκεκριμένες αυτές θεματικές δεν παύουν να κατέχουν περιφερειακή θέση στα ακαδημαϊκά πράγματα και για αυτό το λόγο, οι ερευνητές που καταπιάνονται με αυτές, διεκδικούν με δυναμικό τρόπο την αναγνώριση της σημασίας τους στον επιστημονικό αλλά και στον κοινωνικό διάλογο. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται οι ηγεμονικοί λόγοι που διέπουν τον σύγχρονο αθλητισμό, λαμβάνοντας ως κύρια αναλυτική και μεθοδολογική έννοια αυτή της ικανότητας. Η έννοια αυτή κουβαλώντας ένα βαρύ ιστορικό υπόβαθρο, εμπλεκόμενη με την ιστορική πορεία της εκβιομηχάνισης και της ανάδυσης του νεοφιλελευθερισμού αποδομείται, στην προσπάθεια αποαύτισής της από τους προσφιλείς της όρους (αποτελεσματικότητα, ενεργητικότητα, αρτιμέλεια) και επανανοηματοδοτείται μέσα από τη δράση και τα λεγόμενα των αθλητών με αναπηρία. Μπορεί να επιτευχθεί ένα είδος ρωγμής στους τρόπους κατανόησης των σωμάτων των αθλητών ή απλά επανακαθορίζεται η ιεραρχική τους ταξινόμηση;

Εκκινώντας από βασικές θεωρίες του σώματος που υπήρξαν και συνεχίζουν να είναι κυρίαρχες στην φιλοσοφική σκέψη και στις κοινωνικές επιστήμες, στο πρώτο κεφάλαιο, προσπαθώ να εγείρω το ζήτημα του αθλητισμού ως ένα πεδίο, όχι μόνο αντανάκλασης της κοινωνίας, ως καθρέπτης της κοινωνικής πραγματικότητας (Lithman, 2004), αλλά περισσότερο ως μια επιχρωματισμένη πολιτική αρένα στην οποία τα σώματα δεν παρουσιάζονται ή κινούνται «απλά και ρυθμικά» αλλά φέρουν στο σώμα τους τις εγγραφές τόσο της πολιτικής εξουσίας όσο και των κοινωνικών σχέσεων. Είναι αλήθεια ότι ο αθλητισμός ως προκείμενη έρευνας και ανάλυσης δεν υπήρξε η πιο διαδεδομένη¹ στις κοινωνικές επιστήμες, καθώς ιστορικοί και μεθοδολογικοί λόγοι ανάπτυξης των επιστημών του ανθρώπου συνέκλιναν προς αυτό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διχοτομία σώμα/πνεύμα που συνετέλεσε στην

---

¹Η Bass (2014) παρατηρεί την έλλειψη ερευνητικού ενδιαφέροντος για τον αθλητισμό παρά τη σημασία που του αποδίδει η Αμερικανική κοινωνία.

απεμπόληση της έρευνας του σώματος (και δη του σώματος του αθλητή) από τις κοινωνικές επιστήμες και κατέστησε την ιατρική και την βιολογία ως το μοναδικό φορέα μελέτης και παραγωγής γνώσης. Ένας ακόμα λόγος² απομάκρυνσης των κοινωνικών επιστημών από το πεδίο του αθλητισμού αποτέλεσε η ιστορία της μεθοδολογίας τόσο της κοινωνιολογίας όσο και της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Πιο συγκεκριμένα η επίδραση της καρτεσιανής φιλοσοφίας στην πορεία ανάπτυξης της κοινωνιολογίας, αλλά και η αποκλειστική μελέτη των μη δυτικών κοινωνιών στα πλαίσια της ανθρωπολογίας, καθυστέρησαν σε μεγάλο βαθμό την ενασχόληση με τις αθλητικές δραστηριότητες κάθε είδους, τόσο σε συλλογικό όσο και σε ατομικό επίπεδο. Το σώμα, από τη χρονική στιγμή που αποκτά ερευνητικό ενδιαφέρον στα δυτικά συμφραζόμενα, αναλύεται ως αντικείμενο εξουσιαστικών λόγων, ως αξιακό κεφάλαιο, ύλη που μεταβάλλεται, μηχανή που τροποποιείται αλλά και ως δυνατότητα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ο χώρος του αθλητισμού και συγκεκριμένα ο αθλητισμός σε επίπεδο συλλόγων, τοποθετείται ως πλαίσιο εντός του οποίου γεννώνται, παράγονται και αναπαράγονται παραδοσιακές αντιλήψεις για το σώμα που επιδρούν καταλυτικά στην κοινωνική συγκρότηση νοημάτων για τα «ορθά» σώματα των αθλητών. Η μελέτη τριών περιπτώσεων κορυφαίων αθλητών/αθλητριών παγκόσμιας εμβέλειας και ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται και προσδίδεται νόημα στα σωματικά τους χαρακτηριστικά, δεν μας φέρνουν κοντά απλά σε ένα ηγεμονικό ιατρικοποιημένο και νεοφιλελεύθερο μοντέλο ατομικισμού, αλλά φανερώνουν τις συγκαλυμμένες αντινομίες που ενέχει το συγκεκριμένο σύστημα. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις του σώματος του αθλητή ως cyborg και η έννοια της ετεροσεξουαλικής ικανής σωματικότητας καθώς και οι αναλύσεις των σωμάτων που έχουν σημασία, χρησιμοποιούνται ως αναλυτικά εργαλεία στην προσπάθεια αναμόχλευσης των «τρωτών» σημείων του σύγχρονου αθλητισμού και της επιβαλλόμενης κανονιστικής σωματικής νόρμας, που προτάσσεται ως μοναδική ορθή επιλογή. Τα σώματα ρευστοποιούνται, απο-υλικοποιούνται, επανοηματοδοτούνται και επιστρέφουν στα γήπεδα είτε για να ισχυροποιήσουν τους ηγεμονικούς λόγους είτε για να αντισταθούν σε αυτούς.

---

²Στο άρθρο της Bass (2014) με τίτλο State of Field αναφέρει την άποψη του Miller για τους λόγους καθυστερήσεις ενασχόλησης με τον αθλητισμό. Μεταξύ άλλων γίνεται αναφορά στις πολιτισμικές σπουδές οι οποίες «μονοπωλούνται από αριστερούς θεωρητικούς οι οποίοι παραδοσιακά δεν ασχολούνται με τον αθλητισμό». Σχολιάζοντας την συγκεκριμένη τοποθέτηση η συγγραφέας κάνει λόγο για μια ανάλυση που «αγνοεί τη συμβολή των πολιτισμικών σπουδών στη ανάδειξη της φυλετικής ανισότητας και της σημασίας των πολιτικών κινήσεων που είχαν ως πρίσμα τον αθλητισμό».

Στρεφόμενη στο πεδίο της αναπηρίας είναι σημαντικό να αναφερθεί η προσέγγιση των ανθρώπων με αναπηρία ως «Άλλοι». Οι έννοιες της αρτιμέλειας και της ικανότητας, έφεραν τα διπολικά τους ζεύγη σε υποδεέστερη αξιακή αξιολογική και κοινωνικοπολιτική θέση και τα ώθησαν στο περιθώριο, στον ιδιωτικό χώρο και στην πολιτική αδράνεια. Όπως αναφέρει ο Scott Deshong «η αναπηρία χρησιμεύει ως κριτική της αρτιμέλειας και ως εκ τούτου η αναπηρία μπορεί να αποτελέσει αφορμή θέασης των διαφορετικών τύπων ικανότητας [...]» (Τεντόμας, 2020). Η μεθοδολογική επιλογή της ανάλυσης της αναπηρίας ως στιγματισμένης ταυτότητας, καταδεικνύει τις παραλείψεις και τις αδυναμίες των δυτικών κοινωνιών στη συγκρότηση κοινωνιών ισότητας, ίσων ευκαιριών και συμπερίληψης. Το ανάπηρο σώμα δεν αποτελεί απλά το αρνητικό φαινόμενο μιας προοδεύουσας και εξελισσόμενης κοινωνίας, αλλά το «φάντασμα» που στοιχειώνει τα ιδεολογικά προτάγματα της ανθρώπινης προόδου.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να αναφερθώ στη χρονική συγκυρία της συγγραφής αυτής της εργασίας. Σε μια περίοδο υγειονομικής κρίσης και εξάπλωσης του ιού Covid-19 και με τους συνεχής θεσμικούς περιορισμούς κυκλοφορίας, τα μεθοδολογικά εργαλεία έρευνας χρειάζεται να τροποποιηθούν σε μεγάλο βαθμό, τόσο που να εγείρονται επιστημολογικά ζητήματα που αφορούν την επαφή του ερευνητή με το πεδίο και με τα υποκείμενα/αντικείμενα της έρευνας του (Μαδιανού – Γκέφου, 1998). Ο κίνδυνος πλέον δεν συνίσταται στην πιθανή απόσταση που μπορεί να έχει ο ερευνητής με το ερευνητικό του πεδίο αλλά στην δια ζώσης επαφή του με τα άτομα που το συναποτελούν. Αυτό που κατά καιρούς έχει αποτελέσει για την κοινωνική ανθρωπολογία ζήτημα ύψιστης μεθοδολογικής αξίας, ανάγεται σήμερα σε απαγόρευση. Η μεθοδολογική διαφυγή που προτάσσεται στην παρούσα φάση ως ένα από τα μοναδικά εργαλεία έρευνας, είναι ο ψηφιακός χώρος, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης καθώς και οι ψηφιακές αρχειακές πλατφόρμες. Ο συγκεκριμένος τρόπος έρευνας όμως, αναδεικνύει και ένα σοβαρό ζήτημα που θέτουν αρκετοί ανάπηροι ερευνητές που στοιχειοθετείται ως έλλειψη προσβασιμότητας στο πεδίο³ «...στην συνθήκη των μειωμένων επιλογών και ευκαιριών [...] στην δια ζώσης επικοινωνία ...» (Τεντόμας,

---

³Η Mehrotra (2012) στο άρθρο της με τίτλο «Methodological issues in disability research: An introduction» σχολιάζει με στόμφο: «Η εικόνα του ερευνητή ανθρωπολόγου έχει κατ' εξοχήν συνδεθεί με το ικανό σώμα του, που εισχωρεί και καταγράφει τις εμπειρίες των ανθρώπων, χρησιμοποιώντας την αισθητηριακή εμπειρία για να κατανοήσει την κοινωνική πραγματικότητα».

2020). Στα συγκεκριμένα πλαίσια έρχεται να προστεθεί μια περίοδος προσωπικού αναστοχασμού που έχει ως σημείο αφετηρίας προσωπικές εμπειρίες και γεγονότα που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια. Βιώνοντας μια ανάλογη προσωπική συνθήκη (αυτή της μειωμένης όρασης) πολλά από τα εναρκτήρια ερωτήματα που διαπερνούν και συνέχουν τους προβληματισμούς μου στην παρούσα εργασία, βρίσκονταν για αρκετό καιρό σε αναμονή, τοποθετημένα στη σφαίρα της ιδιωτικής και ατομικής ευθύνης. Μέσα από την επαφή και τη μελέτη αρκετών βιβλιογραφικών αναφορών ανάπηρων ερευνητών, κατάφερα σε μεγάλο βαθμό να συνδιαλλάγω με τις ατομικές και συλλογικές τους εμπειρίες και να κατανοήσω τη σημασία της κοινωνικής και συλλογικής προσέγγισης της αναπηρίας. Ο Λάζαρος Τεντόμας (2020), παρουσιάζοντας την δική του εμπειρία αναφέρει ότι το χρονικό σημείο έναρξης συμμετοχής στην λίστα⁴ του ίδιου συμπίπτει με την χρονική στιγμή της διαδικασίας αναγνώρισης του ως ατόμου με αναπηρία. Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η τοποθέτηση της Garland-Thomson (2017) που θεωρεί το βιβλίο της, «Extraordinary Bodies», ως μια δημόσια εξομολόγηση της δικής της αναπηρίας. Προσωπικά ταυτίζομαι σε μεγαλύτερο βαθμό με την ανάλυση της Γκέφου Μαδιανού που φέρει στο προσκήνιο την διερεύνηση και ανακάλυψη του «εαυτού» μέσα από την μελέτη του «άλλου»⁵. Κινούμενη στα πλαίσια που έχει ιστορικά χαράξει η στροφή της ανθρωπολογίας «στο σπίτι της», προτείνω ένα είδος ανθρωπολογίας οίκοι από τον οίκο συμυκνώνοντας τους παραπάνω προβληματισμούς και τονίζοντας τα ζητήματα μεθοδολογίας που μπορεί να επιφέρει στην έρευνα⁶. Στα κεφάλαια που ακολουθούν, αξιοποιείται τόσο ψηφιακό αρχειακό οπτικοακουστικό υλικό, άρθρα, συνεντεύξεις και αφιερώματα στον ημερήσιο και εβδομαδιαίο αθλητικό τύπο⁷, στην ψηφιακή τους μορφή, αλλά και υλικό που αναρτάται από τα ίδια τα υποκείμενα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Πριν παρουσιαστεί και αναλυθεί το συγκεκριμένο υλικό, κρίνεται αναγκαία μια βιβλιογραφική περιήγηση στις

---

⁴ Ο Λάζαρος Τεντόμας, στο βιβλίο του με τίτλο «Ελπίδες και υποψίες για το παρελθόν και το μέλλον της αναπηρίας.» παρακολουθεί και αναλύει τα ζητήματα συζήτησης της διαδικτυακής λίστας του περιοδικού «Αναπηρία Τώρα» για τέσσερις μήνες, από τον Απρίλιο μέχρι και τον Ιούλιο του 2000.

⁵ Στο ίδιο κείμενο η Γκέφου – Μαδιανού παραθέτει την μεθοδολογική πρόταση της Abu-Lughod ότι ο ανθρωπολόγος μελετώντας το «άλλο» καλείται να μελετήσει και τον ίδιο του τον «εαυτό» ή έστω μέρος του.

⁶ Ο ψηφιακός χώρος μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο έρευνας όχι μόνο λόγω της επιρροής που έχει στις σύγχρονες κοινωνίες αλλά και λόγω των ιδιαίτερων μέσων αυτοπαρουσίασης. Τα live streams, τα vlogs, τα stories κ.α. είναι μόνο μερικά από αυτά τα μέσα που μπορούν να αποτελέσουν και ένα νέο σημείο ερευνητικής και ανθρωπολογικής αναφοράς.

⁷ Όπως διαπιστώνει ο Nicolas Piersey (2016) «ποτέ άλλοτε τα αθλήματα και κυρίως το ποδόσφαιρο δεν έμπαιναν σε καθημερινή βάση στην ζωή μας μέσω του ίντερνετ και της τηλεόρασης».

κεντρικές θεωρητικοποιήσεις του σώματος και τα εννοιολογικά πλαίσια μέσα στα οποία αναπτύσσονται, έχοντας πολλές φορές ως βασικό άξονα τον αθλητισμό.

Κεφάλαιο Πρώτο

Θεωρητικοποιώντας το σώμα – υλικοποιώντας τη θεωρία

Η έννοια του σώματος έχει αποτελέσει ερευνητικό πεδίο αλλά και αναλυτικό εργαλείο πολλών και ποικίλων επιστημονικών κλάδων, από την ιατρική, τη βιολογία και τις επιστήμες της υγείας μέχρι τη φιλοσοφία, την κοινωνιολογία και τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Μερικά από τα σημαντικότερα ερωτήματα που τέθηκαν από την πλευρά των κοινωνικών επιστημών είχαν ως επίκεντρο την αποσταθεροποίηση του διπόλου βιολογικό/κοινωνικό σώμα, τους τρόπους που το σώμα μετέχει στη συγκρότηση του εαυτού και πως αυτό μορφοποιείται και νοηματοδοτείται στο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό συγκείμενο.

Η καρτεσιανή διάκριση σώμα/πνεύμα και η αντίληψη της ανωτερότητας των νοητικών λειτουργιών έναντι των απατηλών και αποπροσανατολιστικών αισθήσεων στη διαδικασία εύρεσης της αλήθειας (Νταγκονιέ, 2007), καθιέρωσαν τη μηχανιστική οπτική του σώματος και την πρόσληψή του ως καθόλα βιολογικού και φυσικού. Υπεύθυνοι για αυτό (το σώμα) ήταν οι ιατροί, οι φυσιολόγοι και οι ανατόμοι. Στον αντίθετο πόλο βρέθηκε το κοινωνικό, ο λόγος και ο πολιτισμός, ταυτισμένοι επίσης με έτερα ιεραρχικά δίπολα. Επί μακρόν, τα μεθοδολογικά και αναλυτικά εργαλεία και οι τρόποι προσέγγισης των κοινωνικών επιστημών, μονοπωλούνται από τα συγκεκριμένα δίπολα, επιβεβαιώνοντας και επικυρώνοντας την ηγεμονία της καρτεσιανής σκέψης. Ο Αλεξιάς (2003) επιβεβαιώνει την κυριαρχία των ιδεών αυτών στην κοινωνιολογία, εντοπίζοντας την έλλειψη ενδιαφέροντος για την μελέτη του σώματος μέχρι περίπου τη δεκαετία του 1980, και μέσα από μία περιδιάβαση της πορείας ανάπτυξης των ιδεών περί σώματος, προτείνει την υπέρβαση της διχοτομίας κοινωνικό/βιολογικό με την ανάλυση του όρου δυνητικό σώμα (virtual body). Πιο συγκεκριμένα, πατώντας στις αναλύσεις της M. Douglas και του M. Foucault περί σώματος, πολιτισμικής συγκρότησης του εαυτού και διαδικασίας υποκειμενοποίησης, και κρατώντας θετική στάση απέναντι στη φαινομενολογική προσέγγιση του σώματος ως καθημερινή, βιωμένη εμπειρία, προβαίνει στις ακόλουθες διακηρύξεις για το σώμα με φόντο τη σύγχρονη (δυτική) κοινωνία. Το σώμα δεν μπορεί να ιδωθεί ως «...μία στατική

βιολογική πραγματικότητα αλλά (ως) ένα δυναμικό κοινωνικό φαινόμενο το οποίο εκλαμβάνει την ιδιαίτερη εννοιολόγηση του σύμφωνα με την κοινωνία στην οποία μελετάται και αναλύεται...» (Αλεξιάς, 2003). Η τοποθέτηση αυτή βρίσκεται στην ίδια αναλυτική γραμμή με το σώμα «ως σύστημα ταξινόμησης της αταξίας» της M. Douglas, «έναν τύπο όπου σηματοδοτούνται οι πρακτικές μιας κοινωνίας», «ένα πολιτισμικό κείμενο» (Douglas, 2004). Στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, το σώμα προσλαμβάνεται ως «καθρέπτης του εαυτού», καθώς αποκτά ένα ιδιαίτερο status που αντιπροσωπεύει κατά απόλυτο τρόπο το σύγχρονο υποκείμενο (Αλεξιάς, 2003). Με την ανάπτυξη της ιατρικής και της τεχνολογίας και τη συνεχή εξάπλωση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (social media), το σώμα «δυνητικοποιείται» αναδεικνύεται δηλαδή ως δυνατότητα μέσα από μία πλειάδα εξουσιαστικών λόγων, θολώνοντας τα όρια μεταξύ φυσικού/τεχνητού, βιολογικού/μηχανικού. Όμως δεν παύει η ύπαρξη ισχυρών ιεραρχήσεων και αξιολογικών προτύπων που η ιατρική επιστήμη όχι μόνο δεν αμβλύνει αλλά ενισχύει, καθώς τονίζεται συνεχώς το σωματικό τέλειο πρότυπο στο οποίο οι τεχνικές της συνηγορούν και στοχεύουν. Σημαντική θέση στην ανάλυση του Αλεξιά για το δυνητικό σώμα κατέχει η έννοια της σωματοποίησης, «μια δυναμική διαδικασία μορφοποίησης και εξέλιξης του τρόπου βίωσης και κατανόησης του σώματος ως δομικού στοιχείου, ως έκφρασης του εαυτού, της ζωής, της ύπαρξης» (Αλεξιάς, 2003).

Η συγκεκριμένη θεώρηση του σώματος, συλλαμβάνει ορθά τις διαδικασίες που συντελούνται στο σύγχρονο δυτικό πλαίσιο και καταδεικνύει την δυνητικοποίηση ως «ένα πόλεμο κατά της ευθραυστότητας, της οδύνης, της φθοράς...» (Αλεξιάς, 2003). Το σώμα σταδιακά ξεφεύγει από τις στενές οριοθετήσεις και αναλύσεις των φυσικών επιστημών, που το έχουν καταγράψει σε κάθε του διάσταση (Αλεξιάς, 2011). Παρόλο που υπάρχει αυτή η αβεβαιότητα και η ρευστότητα, το σώμα δεν παύει να υπόκειται σε βιολογικοποιημένους όρους και πρότυπα που έχουν ως επίκεντρο την αρτιότητα, τη λειτουργικότητα, την ικανότητα και την αισθητική τελειότητα. Ερχόμαστε έτσι, κοντά στη διάκριση μεταξύ σώματος και σωματοποίησης, με το πρώτο να εκφράζει τη βιολογική, υλική οντότητα και τη δεύτερη ένα ρευστό, ακαθόριστο πεδίο, που διαμορφώνεται από την αντιληπτική εμπειρία και τους τρόπους εμπλοκής του υποκειμένου στον κόσμο (Μακρυνιώτη, 2004). Και στο σημείο αυτό τονίζεται η συμβολή της ανάπτυξης της τεχνολογίας στην άμβλυνση των ορίων του «σωστού σώματος», συνθήκη όμως που δεν αίρει, ούτε καν αποσταθεροποιεί κατά τη γνώμη μου τα κανονιστικά πρότυπα περί βιολογικού σώματος και την ιεραρχική ανωτερότητα που

αυτό κατέχει στις σύγχρονες, νεοφιλελεύθερες κοινωνίες. Μία από τις σημαντικότερες συμβολές στην ρήξη των διπόλων στις αναλύσεις περί σώματος και στην κατεδάφιση της κατανόησης του σώματος ως μηχανής, αποτελεί το έργο του Merleau-Ponty (2004). Το σώμα για τον ίδιο δεν συνιστά ένα αντικείμενο αλλά μια συνθήκη μέσα στην οποία ζούμε και βιώνουμε εμπειρίες και μαθαίνουμε από αυτές. Επίσης το σώμα και οι λειτουργίες του συγκροτούνται συνδεδεμένα με τα ιστορικά συμφραζόμενα μέσα στα οποία γεννιούνται και δεν αποτελούν σταθερές εστίες γνώσης σε σχέση με το περιβάλλον τους:

...έτσι η ιστορία δεν είναι ούτε διηλεκτική καινοτομία ούτε διηλεκτική επανάληψη, είναι η μία και μοναδική κίνηση που δημιουργεί σταθερές μορφές και τις καταρρίπτει. Ο οργανισμός επομένως και οι μονότονες διαλλακτικές του δεν είναι ξένα προς την ιστορία, δεν είναι κάτι αναφομοίωτο για αυτήν (Merleau-Ponty, 2004).

Η βιωμένη εμπειρία του σώματος ανάγεται ως μία ουσιώδης μορφή γνώσης η οποία προδιαγράφει μια υποκειμενική αντίληψη για το τι είναι το σώμα. Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε την προσωπική βίωση του σώματος χρειάζεται να στραφούμε στη σχέση υποκειμένου και εξουσίας, τη φύση και τις κατευθύνσεις της αλλά και τα μέσα που προτάσσονται για τον καθορισμό ενσώματων υποκειμένων. Υπάρχουν περιθώρια αντίστασης και ελεύθερης διαμόρφωσης ή μήπως ακόμη και οι απείθαρχες στάσεις εντάσσονται κι αυτές με τη σειρά τους στον εξουσιαστικό μηχανισμό;

Μία από τις σημαντικότερες συμβολές στη φιλοσοφική σκέψη και στην ανάλυση της κοινωνικής ενσώματης πρακτικής αποτελεί το έργο του M. Foucault καθώς και η μετέπειτα επιρροές του στα έργα σημαντικών κοινωνιολόγων, ιστορικών και ανθρωπολόγων. Κομβικό σημείο στην αναλυτική προσέγγιση του για το σώμα αποτέλεσε το σχήμα γνώση/εξουσία καθώς και οι έννοιες της πολιτικής τεχνολογίας του σώματος και της βιοπολιτικής. Πιο συγκεκριμένα η συγκρότηση του σώματος καθίσταται αποτέλεσμα εξουσιαστικών λόγων οι οποίοι εσωτερικεύονται και αναπαράγονται από τα υποκείμενα στο μικροεπίπεδο της καθημερινής ζωής. Το σώμα προσλαμβάνεται:

...σαν δύναμη παραγωγής [...] περιβάλλεται με σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας αλλά αντίθετα δεν είναι δυνατό να αποτελέσει δύναμη εργασίας παρά μονάχα αν ενταχθεί σε ένα σύστημα καθυπόταξης [...] το σώμα μετατρέπεται σε χρήσιμη δύναμη μόνο αν γίνει σώμα παραγωγικό και σώμα καθυποταγμένο... (Foucault, 2004)

Οι παραγόμενοι λόγοι που καθορίζουν και επικαθορίζουν τα σώματα ώστε να γίνουν παραγωγικά και αποτελεσματικά, τέθηκαν στο επίκεντρο αναλύσεων ερευνητών του αθλητισμού που όχι μόνο βασίστηκαν στο έργο του Γάλλου διανοητή αλλά συνετέλεσαν στην διεύρυνση και παγίωση του.

Μία πρόσφατη έκδοση που ακολουθεί τον συγκεκριμένο δρόμο, αποτελεί το «Four histories about early Dutch football, 1910-1920» του Piercey Nicolas (2016). Στην εισαγωγή του «Constructing football discourses: media and early Dutch football» τοποθετεί την έννοια της πειθαρχικής εξουσίας, η οποία κατασκευάζει «πειθήνια» σώματα δια μέσω της γυμναστικής και της εξάσκησης, ως βάση των ερωτημάτων της έρευνας του που σχετίζεται με τον τρόπο λειτουργίας του αθλητισμού στη σύγχρονη κοινωνία. Για τον ίδιο ο αθλητισμός αποτελεί ένα ακόμα μέσο «επέκτασης των εννοιών αυτών στο πεδίο του ελεύθερου χρόνου και της διασκέδασης». Επιπλέον ο αθλητισμός μη μπορώντας να νοηθεί ανεξάρτητος από την κοινωνία, την πολιτική και τον πολιτισμό συγκαταλέγεται ως μια από τις ισχυρές μεθόδους αναπαραγωγής συγκεκριμένων ιδεών και λόγων. Στην αυγή της ανάπτυξης και διάδοσης του ποδοσφαίρου στο ευρύ κοινό, τα σώματα των αθλητών γίνονται η αφορμή για μία ευρύτερη συζήτηση για το «ορθό σώμα του ποδοσφαιριστή», εντός του ημερήσιου και εβδομαδιαίου τύπου της εποχής. Ο έλεγχος των σωμάτων επιτυγχάνεται μέσα από ιδιαίτερους τρόπους επιβολής της πειθαρχικής εξουσίας, όπως είναι οι μετρήσεις και η κατάταξη (ranking). Η προπόνηση και η εξάσκηση κατά τα λεγόμενα του Foucault στοιχειοθετούνται ως ενσταλαγμένες πειθαρχικές εξουσίες πάνω στο σώμα μέσω των οποίων τα υποκείμενα «γίνονται καλύτερα, τελειοποιούν τις κινήσεις τους και γίνονται πιο αποτελεσματικά» (Piercey, 2016). Έτσι μπορούμε να μιλάμε για μια «μικροφυσική του σώματος» ως απόρροιας της πειθαρχικής εξουσίας πάνω στα σώματα που λαμβάνουν χώρα σε διάφορους θεσμούς (όπως σχολεία, νοσοκομεία, στρατό, άσυλα κ.α).

Κινούμενος στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, αλλά στρέφοντας το βλέμμα στο έθνος κράτος και τις παραγόμενες πολιτικές του, ο Frykman (2017) εστιάζει την προσοχή του στη μεταβολή των πεποιθήσεων για το σώμα και τη φύση που πραγματώνονται σε μία μαζική «επανάσταση του σώματος». Εκκινώντας από τη θεωρία του M. Foucault, όπου το σώμα αποτελεί μία επιφάνεια εγγραφής και άρθρωσης των εξουσιαστικών μηνυμάτων, ο Frykman αναδεικνύει μια διαδικασία αλληλεπίδρασης μεταξύ κεντρικής κρατικής κοινωνικής πολιτικής, ταξικών συμφερόντων και ήδη εγγεγραμμένων πολιτισμικών τάσεων της μεσοπολεμικής σουηδικής κοινωνίας στη μετατόπιση των

αισθήσεων και των ενσώματων εννοήσεων (Frykman, 2017). Τα κρατικά προγράμματα ενίσχυσης της άθλησης, η προώθηση υγειονομικών σωματικών προτύπων και η θεσμική βελτίωση αθλητικών εγκαταστάσεων και συλλογικών δικτύων, δεν μπορούν να διαβαστούν ως μοναδικοί παράγοντες της αλλαγής των σωμάτων, των νοημάτων και των αισθήσεων σε ευρεία κλίμακα. Όπως σχολιάζει εύστοχα ο Frykman, η δύναμη να καθορίσουμε το σώμα είναι μία διαδικασία από τα κάτω και από τα πλάγια (εννοώντας την ιστορία και το μέλλον) και δεν καθορίζεται από ένα κέντρο. Η αποδοχή, ενσωμάτωση και αναπαραγωγή σωματικών δραστηριοτήτων, όπως η άθληση, επιτυγχάνεται, αξιοποιώντας ένα ισχυρό πολιτισμικό κεφάλαιο (στη συγκεκριμένη περίπτωση τη σύνδεση του σώματος με τη φύση και την αγνή, καθαρή αγροτική ύπαιθρο), και την επιθυμία απόκτησης μίας εύρωστης νεωτερικής εθνικής ταυτότητας. Το σώμα δεν είναι απλώς φορέας των κυριότερων χαρακτηριστικών του εαυτού, αλλά βιώνεται σαν μία πύλη εισόδου σε ένα χώρο ανακάλυψης νέων σωματικών εμπειριών.

Η «μάχη για το σώμα», όπως ονομάζει ο Frykman την παραπάνω περίπτωση, μας προσφέρει ένα ωραίο παράδειγμα για τις πορείες που διαγράφει η εξουσία και το πώς επανεμφανίζονται λόγοι από τα πάνω, και αναπαράγονται εκ νέου με διαφορετικές κατευθύνσεις από τα κάτω. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που εγείρεται από την έρευνα αυτή, είναι η στροφή στο απτό, με σάρκα και οστά, σώμα. Η θεωρητικοποίηση που έλαβε χώρα στην κοινωνιολογία του σώματος, απομάκρυνε τους ερευνητές από αναλύσεις πρακτικών που έθεταν ως κεντρικό το σώμα που δρα, συνεχίζοντας την πεπατημένη οδό του καρτεσιανισμού (Wacquant, 2004). Η κριτική των φεμινιστριών και σε μεγάλο βαθμό, οι έρευνες πεδίου της κοινωνικής ανθρωπολογίας, κατέδειξαν τη σημασία όχι μόνο της βιωμένης ενσώματης εμπειρίας αλλά και τη σημασία σωματοποιημένων δράσεων και δραστηριοτήτων στη συγκροτησιακή διαδικασία του εαυτού και της κοινωνικής πραγματικότητας.

Διατηρώντας ως πλαίσιο ενδιαφέροντος το χώρο του αθλητισμού, η δουλειά του Wacquant (2006) που αφορά ένα γκέτο επαγγελματιών πυγμάχων στο νότιο Σικάγο, συντελεί στην αποθεωρητικοποίηση του σώματος και συνηγορεί στην κριτική του σώματος ως σταθερής και αμετάβλητης υλικής οντότητας. Στην ανάλυση του λαμβάνεται ως δεδομένο ότι το κοινωνικό εμπρόθετο υποκείμενο, πρώτα απ' όλα, είναι «ένα ον από δέρμα, νεύρα και αισθήσεις», ένα «πάσχων ον» (suffering being) κατά Μάρξ, «το οποίο παίρνει μέρος στο σύμπαν που το έφτιαξε, στο οποίο με τη σειρά του και το ίδιο συνέβαλε, με κάθε κύτταρο/ίνα από το σώμα του και την καρδιά του» (Wacquant, 2006). Πιο αναλυτικά, ο Wacquant, έχοντας ως κεντρικό ερευνητικό πεδίο

την κοινωνική δόμηση του σωματικού κεφαλαίου και της σωματικής εργασίας των επαγγελματιών πυγμάχων, προσεγγίζει το σώμα ως «διαρκή πρακτική επίτευξης» (δανειζόμενος τη φράση του Garfinkel), «ένα σώμα εύπλαστο, ευμετάβλητο και ανοιχτό σε αλλαγές τόσο στις εσωτερικές του λειτουργίες όσο και στην εξωτερική του επιφάνεια» (Wacquant, 2004). Η καθημερινή προπόνηση, η διατροφική πειθαρχία και η τιθάσευση των επιθυμιών και αναγκών συνθέτουν ένα σώμα «θυσιαστήριο», που ελέγχεται από ένα είδος «πανοπτικού», αποτελούμενο από προπονητές, μάνατζερ και συναθλητές (Wacquant, 2004). Στη συνθήκη αυτή, η ανάλυση του P. Bourdieu για το κεφάλαιο, «ως συσσωρευμένη εργασία την οποία όταν την οικειοποιούνται σε ιδιωτική, δηλαδή αποκλειστική, βάση φορείς ή ομάδες φορέων, τους δίνει τη δυνατότητα να οικειοποιηθούν κοινωνική ενέργεια υπό τη μορφή πραγματοποιημένης ή ζώσας εργασίας...», φέρνει στο προσκήνιο το σώμα του πυγμάχου ως μέσο παραγωγής και ταυτόχρονα ως προϊόν της εργασίας που έχει προηγηθεί, δηλαδή της προπόνησης.

Μετατοπίζοντας το ενδιαφέρον στα ζητήματα των μεταναστών αθλητών Ράγκμπι από το νησί Τόγκα στην Ιαπωνία ο Besnier (2012) βασιζόμενος και αυτός στις θεωρητικοποιήσεις του P. Bourdieu αναλύει τα φιλετικοποιημένα σώματα με έναν ιδιαίτερο τρόπο. Αρχικά παρουσιάζει τις προσπάθειες P. Bourdieu να κατανοήσει τα διαφορετικά αθλήματα και τις διαφορετικές τους χρήσεις πάνω στα σώματα ως πρακτικές που εγγράφουν κοινωνικοταξικές δομές μέσω των ιεραρχιών της διαφοράς οι οποίες διατυπώνονται με διακριτικούς τρόπους ανισότητας. «... αθλήματα όπως το μποξ, το ποδόσφαιρο το Ράγκμπι υιοθετούν μια εργαλειακή αντιμετώπιση του σώματος που ιστορικά κατείχαν οι άνθρωποι της εργατικής τάξης σε σχέση με το σώμα τους...» (Besnier, 2012). Συνεχίζοντας την ανάλυση του ο Besnier (2012) επικυρώνει και ο ίδιος με την σειρά του την αντικειμενοποίηση του σώματος στα πλαίσια του αθλητισμού μέσω ενός έντονου εξουσιαστικού ελέγχου και τονίζει ότι τα σώματα των αθλητών μεταφερόμενα από μέρος σε μέρος λαμβάνουν διαφορετικά νοήματα ανάλογα με το αξιακό σύστημα περί σώματος που επικρατεί κάθε φορά. «Το αυθεντικό σώμα του αθλητή Ράγκμπι» αναμετριέται τότε με «το υπέρ-αρρενωπό άγριο σώμα» και άλλοτε με το «φειτοποιημένο εξωτικό σώμα τους αθλητή από την Τόνγκα». Μία ιδιαίτερη συσχέτιση που πραγματοποιείται στην ανάλυση αυτή αποτελεί η σύνδεση της ανάπτυξης του Ράγκμπι στην Ιαπωνία με τα αξιακά/θρησκευτικά περιβάλλοντα και τις αντιλήψεις τους περί σωματικής άσκησης. Όπως σχολιάζει ο Besnier (2012), στην Ιαπωνία η σύνδεση αυτή προκύπτει μέσα από τις διαδικασίες ανάπτυξης του χριστιανισμού που δίνει έμφαση στη μυϊκή διάπλαση (muscular Christianity). Στην

εισαγωγή του συλλογικού της τόμου «Τα όρια του Σώματος» η Μακρυνιώτη παραθέτει μια παρόμοια συσχέτιση που πραγματεύεται η Borbo, η οποία επισημαίνει τη βαθιά επίδραση της μεσαιωνικής πειθάρχησης, που επιβλήθηκε στα σώματα μέσω του χριστιανικού λόγου, στη συγκρότηση νεωτερικών ταυτίσεων και αποταυτίσεων, όπως το δημοφιλές μότο «no pain no gain» (Μακρυνιώτη, 2004). Η άθληση, όπως και η δίαιτα, καταλαμβάνουν ισχυρή θέση μεταξύ των πρακτικών ελέγχου του σώματος και προστασίας του εαυτού από αμαρτωλές απολαύσεις.

Ένα εξίσου κομβικό θεωρητικό πλαίσιο αναφοράς, που δημιούργησε «αναταραχή» στους κόλπους των φεμινιστικών και κούιρ σπουδών αλλά κατάφερε να εμπνεύσει τους ερευνητές της αναπηρίας, αποτελεί το έργο της J. Butler (2008) «Σώματα με Σημασία». Ερχόμενη να απαντήσει στην έγκληση πολλών σχετικά με την υλικότητα του σώματος, που θεωρήθηκε ότι αμελήθηκε στο «Gender Trouble», φέρει στο τραπέζι την έννοια της υλοποίησης. Για να μπορέσει να εστιάσει περισσότερο στην περίπλοκη αυτή διαδικασία ακολουθεί το μονοπάτι της κατασκευής, προβαίνοντας στον ισχυρισμό «ότι η υλικότητα του φύλου κατασκευάζεται μέσα από την τελετουργική επανάληψη της νόρμας». Ορισμένες κατασκευές γίνονται αντιληπτές ως καταστατικές, δηλαδή χωρίς αυτές δεν μπορούμε να σκεφτούμε, δεν μπορούμε να ορίσουμε τις υποκειμενικότητες. Συγκρατώντας τα στοιχεία αυτά και έχοντας ως δεδομένο ότι η κατασκευή συμπεριλαμβάνεται ως καταστατικός περιορισμός, η Butler (2008) επισημαίνει ότι «τα σώματα παρουσιάζονται, αντέχουν, ζουν αποκλειστικά και μόνο μέσα στους παραγωγικούς περιορισμούς που θέτουν ορισμένα έμφυλα ρυθμιστικά σχήματα».

Το φύλο κατέχει τα χαρακτηριστικά μίας κανονιστικής ρυθμιστικής ισχύος, που παράγει τα σώματα που κυβερνά. Πώς όμως επιτυγχάνεται, μέσα στις συγκεκριμένες επιβαλλόμενες συγκροτησιακές διαδικασίες, η ύπαρξη επικρατειών σωμάτων αδιανόητων, αποκειμένων; Η απάντηση δίνεται στον τρόπο που η ισχύς του ρυθμιστικού νόμου δρα αυτοκαταστροφικά, δημιουργώντας «αναδιαρθρώσεις» που αποσταθεροποιούν την ηγεμονία του ίδιου του ρυθμιστικού νόμου. Συνεπώς, η υλικότητα των σωμάτων γίνεται αντιληπτή ως «παραγωγικό αποτέλεσμα της εξουσίας». Τέλος, τη διαδικασία υλοποίησης των έμφυλων σωμάτων επικαθορίζει το βιολογικό φύλο νοούμενο όχι ως «σωματικό δεδομένο» που προηγείται του κοινωνικού φύλου αλλά ως πολιτισμική νόρμα που ρυθμίζει την όλη διαδικασία.

Αφουγκραζόμενος το σχόλιο της Butler (2008) πως το φύλο δεν αποτελεί τη μοναδική ρυθμιστική νόρμα, και δανειζόμενος τη συλλογιστική της για την

συγκρότηση των υποκειμένων, ο McRuer στρέφει τα βέλη του στο ετεροσεξουαλικό σώμα, που κατά τον ίδιο υπήρξε υπεράνω κριτικής στα δυτικά καπιταλιστικά συμφραζόμενα. Η ικανή σωματικότητα (able-bodiedness) προτάσσεται ως η έννοια-κλειδί στην ανάλυση της ετεροσεξουαλικότητας και ως «φυσική ισχύς των πραγμάτων» καθορίζει καταστατικά το χώρο του διανοητού. Ως ρυθμιστική νόρμα παράγει την αναπηρία, όπως η ετεροσεξουαλικότητα παράγει την ομοσεξουαλικότητα (McRuer, 2012). Η αναγωγή αυτή της υποχρεωτικής ικανής σωματικότητας στην ετεροσεξουαλικότητα αλλά και η αντικατάσταση του όρου «φύλο» με αυτόν της «αναπηρίας», διανοίγουν το δρόμο περαιτέρω διερεύνησης της μεταξύ τους σχέσης, όχι μόνο αναφορικά με την κοινή ιστορική τους παθολογικοποίηση, αλλά και σχετικά με τα περιθώρια ρήξης που μπορούν να δημιουργήσουν. Σε μία από τις κριτικές προσεγγίσεις τέτοιου είδους έργων μπατλεριανής επιρροής, η Ellen Samuels αναρωτιέται εάν η αντικατάσταση των όρων (φύλο με αναπηρία) μπορεί να παράξει ορθά αναλυτικά αποτελέσματα και εάν υπάρχει (που για την ίδια και τον Berubè⁸ προφανώς υπάρχει) διαφορά μεταξύ αυτών των διπλών, τι επιπτώσεις αυτή προκαλεί. Το βασικό ζήτημα που την απασχολεί όμως δεν πηγάζει από τις σχεσιακές αναγωγές, αλλά εντοπίζεται στον πυρήνα της μπατλεριανής «ποιότητας» του σώματος: «Το έργο της Butler αυτό καθ'εαυτό είναι ενεργοποιημένο (en-abled) από την εξάρτησή του από ένα σώμα σταθερό, λειτουργικό, που είναι ικανό να περπατάει, να μιλάει, να γεννάει, να βλέπει και να γίνεται ορατό...» (Samuels, 2002).

Κατά τη γνώμη μου, μπορεί η Butler (2008) να μην ονοματίζει το ανάπηρο σώμα στις αναλύσεις της, παρόλα αυτά σε μετέπειτα σημειώσεις της (οι οποίες θα παρουσιαστούν στο 3ο κεφάλαιο), δείχνει να μην αμελεί τον αβίωτο και αόρατο χαρακτήρα του. Οι τοποθετήσεις περί σώματος που προηγήθηκαν στο κεφάλαιο αυτό, συνδιαλέγονται στενά με την ύλη του και πώς συγκροτείται και αποκτά νόημα, τους μηχανισμούς εξουσίας που το περιβάλλουν καθώς και τη σύνδεση του με τις διαφορετικές υποκειμενικότητες. Πώς όμως τα σώματα αυτά εισέρχονται στις αθλητικές αρένες και ποιοι λόγοι τα επικαθορίζουν μέσα στα πλαίσια του καπιταλισμού και της εμπορευματοποίησης; Ποια σημεία φέρνουν στο φως τους αλληλοσυγκρουόμενους λόγους και σε ποιο βαθμό είναι ικανά να αποσταθεροποιήσουν τις βαθιά ριζωμένες ηγεμονικές σωματικές νόρμες;

---

⁸Για να τεκμηριώσει την κριτική για την αντικατάσταση των όρων η Samuels παραθέτει την άποψη του Berubè «ότι η αναπηρία αποτελεί ένα μη σταθερό σχεδιασμό συγκριτικά με όλους του υπόλοιπους» (δηλαδή το φύλο, τη φυλή)

Κεφάλαιο Δεύτερο

Το ικανό σώμα υπό εξέταση

Σε μία προσπάθεια κριτικής αποτίμησης του σύγχρονου αθλητισμού στο κεφάλαιο αυτό επαναπροσδιορίζεται η αναλυτική ματιά, στρεφόμενη στην ετεροσουξαλικότητα (McRuer, 2006), στην προνομιακή λευκότητα (Fouche, 2012) και στην ικανή λειτουργικότητα (Davis, 2013). Πριν όμως αναλυθούν συγκεκριμένες περιπτώσεις αθλητών και τα καθεστώτα μέσα στα οποία εικονοποιείται το «ορθό και το κανονικό», κρίνεται αναγκαία η παρουσίαση κοινότυπων και φυσικοποιημένων λόγων⁹ που διαχέονται στην κοινωνία μέσω του αθλητισμού.

Ένας από τους ευρέως γνωστούς λόγους, ο οποίος εντοπίζεται από πολλούς ακαδημαϊκούς και πολιτικούς ακτιβιστές της αριστερής διανόησης, και εκφέρεται από τους επίσημους φορείς αποτελεί ο «λόγος περί ουδετερότητας» του αθλητισμού σε σχέση με την πολιτική (Piercey, 2016). Ο αθλητισμός προβάλετε ως απόλυτα διακριτός από την κοινωνία, την πολιτική και συχνά από τον πολιτισμό, αν και πολλές φορές συνυπολογίζεται από τους κρατικούς φορείς ως πολιτισμική πρακτική. Το ασυμβίβαστο όμως στη σχέση μεταξύ πολιτικής και αθλητισμού φαίνεται να αποτελεί μια προγραμματική δήλωση. Η εμπλοκή αυτών των δύο θεσμών δεν εντοπίζεται μόνο σε ό,τι αφορά τη σχέση του αθλητισμού με το πολιτικοοικονομικό σύστημα και την εμπορευματοποίηση αλλά και την πλήρη ταύτιση του με μηχανισμούς εξουσιαστικού ελέγχου που δημιουργούν ιδιαίτερα «σωματικά καθεστώτα» (bodily regimes) (Louis, 2004). Μία τέτοιου είδους θέση εκφράστηκε για πρώτη φορά από την κριτική θεωρία του αθλητισμού, ένα νεομαρξιστικής και φροϋδομαρξιστικής έμπνευσης ρεύμα στα πλαίσια της Γαλλικής κοινωνιολογίας (Φουρναράκη, 2004). Υπό την επίδραση του

---

⁹Ένας από τους λόγους που επικρατεί και στα ελληνικά αθλητικά δεδομένα είναι αυτός κατά τον οποίο κάποιος/κάποια είναι είτε σωματικά ικανός/ικανή είτε διανοητικά προικισμένος/προικισμένη, αντίληψη η οποία δεν είναι «απλά μια ιστορική ανωμαλία της φιλοσοφικής και επιστημονικής γνώσης αλλά αποδεικνύει συγκεκριμένες (φιλετικοποιημένες) αφηγήσεις που υπάρχουν μεταλλαγμένες στο σύγχρονο πολιτιστικό μας λεξιλόγιο [...]» (Louis, 2004). Ο λόγος αυτός παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό όταν παρουσιάζονται ή σχολιάζονται οι επιδώσεις έγχρωμων αθλητών σε σχέση με αυτές των λευκών.

κινήματος του Μάη του '68, το ριζοσπαστικό αυτό ρεύμα κατέτασσε τον αθλητισμό στις πιο σκληρές και καταπιεστικές δομές ενσωμάτωσης των νέων στην κοινωνική ζωή και κατάφερε να από-ουδετεροποιήσει τον αθλητισμό αποσταθεροποιώντας την θεσμική και κρατική δομή και λειτουργία του. Επιπλέον η σημαντικότερη συμβολή του έγκειται στην ανάλυση του αθλητισμού ως απόρροια του βιομηχανικού καπιταλισμού και ως ένα πεδίο ιεραρχιών και εξουσιαστικών σχέσεων (Φουρναράκη, 2004). Δεν είναι όμως μόνο ο τρόπος που λειτουργεί ο αθλητισμός σε σχέση με την πολιτική εξουσία που ασκεί. Οι κυρίαρχες αξίες που παράγονται μέσω των σωμάτων των αθλητών δεν ταυτίζονται με κανένα τρόπο με τα ιδανικά της «αυθεντικής επίδοσης» και της απλής αποχρωματισμένης υγιούς δράσης. Οι σύγχρονοι αθλητές και κυρίως οι παγκόσμιοι σούπερ σταρ του αθλητισμού προωθούν μέσω της ενσώματης αθλητικής τους δραστηριότητας τα οικονομικά συμφέροντα μεγάλων εταιριών και γίνονται φωτεινά παραδείγματα όχι μόνο της επιτυχίας του καπιταλιστικού συστήματος αλλά και ενός ορθού σωματικού προτύπου. Αυτό επιτυγχάνεται και με μια βαθιά ιστορική σύνδεση του καπιταλισμού με την ιατρική επιστήμη. Η Puar (2013), εξηγεί χαρακτηριστικά πως ο καπιταλισμός και η ιατρικοποίηση πηγαίνουν χέρι – χέρι στην διαδικασία παθολογικοποίησης των σωμάτων (κυρίως των ανάπηρων) και εισάγει τον όρο «φιλελεύθερη ευγονική του προγραμματισμού του τρόπου ζωής» (Liberal eugenics of life style programming) θέλοντας να τοποθετηθεί ως προς τις αναδυόμενες απαιτήσεις που επιβάλλουν οι νεοφιλελεύθερες διακηρύξεις της υγείας, της εξουσίας και της ελεύθερης επιλογής: «... στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού όλα τα σώματα αξιολογούνται σε σχέση με την επιτυχία ή την αποτυχία τους υπό τους όρους της υγείας του πλούτου, της αυξανόμενης παραγωγικότητας, της ανοδικής κινητικότητας και της ενισχυμένης ικανότητας¹⁰...» (Puar, 2013). Αυτός ο «υποβιβασμός» τους αθλητισμού από μια ψυχαγωγική δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου σε ψυχαγωγικό πολιτισμό της show biz, δίνει έμφαση στους μεμονωμένους σταρ (individual stars). Η αθλητική μορφή των προπολεμικών χρόνων υποκαθίσταται από τους αθλητές celebrities, που λαμβάνουν μέρος σε μία πλέον παγκόσμια βιομηχανία αθλητισμού (Rahman, 2011). Όπως θα δούμε και στην πρώτη περίπτωση που θα εξετάσουμε όλοι αυτοί οι λόγοι

---

¹⁰Η Puar (2013) πέραν της κριτικής της στο νεοφιλελεύθερο και καπιταλιστικό σύστημα, στο έργο της εγείρει ζητήματα ορολογίας της ικανότητας. Για την ίδια ο όρος ικανότητα (capacity) εννοιολογείται ως καθολικός καθώς όλα τα σώματα την διαθέτουν. Το ερώτημα συνοψίζεται όμως στο «ποια είναι αυτά τα σώματα;» (Inckle, 2015). Εν προκειμένω για να άρει το δίπολο ικανότητας/ανικανότητας προτείνει τον όρο σωματική αν- ικανότητα (bodily debility)

αναταράσσονται και αναπαρίστανται και ακολούθως επιτελείται με ένταση η κυρίαρχη νόρμα.

2.1 Υπόθεση Curry: Μια ανακοίνωση αποκατάστασης

Ο Wandell Stephen Curry, γνωστός στο αθλητικό κοινό ως Steph Curry, είναι Αμερικανός μπασκετμπολίστας του NBA και για πολλούς ένας από τους καλύτερους σουτέρ τριών πόντων στην ιστορία του αθλήματος. Περίπου ένα χρόνο πριν, το Μάρτιο του 2019, ανακοίνωσε ότι για πολλά χρόνια αγωνιζόταν στο κορυφαίο επαγγελματικό αθλητικό επίπεδο, με προβλήματα όρασης που εν τέλει κατάφερε να αποκαταστήσει φορώντας ειδικά προσαρμοσμένους φακούς επαφής. Η είδηση αυτή αναπαράχθηκε από τα περισσότερα αθλητικά site και ειδησεογραφικά πρακτορεία του κόσμου, όπως και στην Ελλάδα, παρουσιάζοντας αναλυτικά τα χαρακτηριστικά της χρόνιας αυτής πάθησης και καθησυχάζοντας το κοινό για την ήδη «αποκατεστημένη» υγεία του.

Το άρθρο με τίτλο «Ο Steph Curry αντιμετωπίζει προβλήματα όρασης» ξεκινάει με τον εξής τρόπο: «καμιά φορά στη ζωή σου συμβαίνουν πράγματα που μοιάζουν τόσο απίστευτα, ώστε στο τέλος αρνείσαι κυριολεκτικά να τα πιστέψεις» (Ηλιάδης, 2019). Ακολουθεί η είδηση «...αντιμετωπίζει εδώ και πολλά χρόνια προβλήματα όρασης...» και συνεχίζει με στόμφο «Δηλαδή ο καλύτερος σουτέρ στην ιστορία του αθλήματος, ο τύπος έχει καταρρίψει κάθε πιθανό και απίθανο ρεκόρ στα τρίποντα [...] στην πραγματικότητα δεν βλέπει καλά;» (Ηλιάδης, 2019). Παραθέτει αναλυτικά τα στοιχεία της πάθησης και κλείνει το άρθρο του με ανακούφιση για την έκβαση που πήραν τα πράγματα: «Βέβαια η επιστήμη εξελίσσεται διαρκώς, με τον Super Star των Warriors να βρίσκει επιτέλους λύση στο ζήτημα που τον βασάνιζε τόσο καιρό». Σε ένα από τα πιο δημοφιλή αθλητικά site η είδηση καλύφθηκε ως εξής: «ο Steph Curry έπιασε πολύ κόσμο απροετοίμαστο με την αποκάλυψη που έκανε για το πρόβλημα στην όραση του» (Καρφής, 2019). Έπειτα, ο αρθρογράφος τονίζει την αποκατάσταση της όρασης του με ειδικούς φακούς επαφής και καταλήγει στην ακόλουθη υπόθεση: «Σκεφτείτε δηλαδή να μην είχε και πρόβλημα όλα αυτά τα χρόνια... πως θα σουτаре!». Στο τελευταίο άρθρο που θα αναφερθώ, με τίτλο «Ο Curry αποκάλυψε πως έπαιζε με πρόβλημα στην όραση εδώ και χρόνια» επαναλαμβάνεται η ανάλυση του «απίστευτου

γεγονότος» με τη φράση «Κι όμως ο καλύτερος σουτέρ στον κόσμο δεν έβλεπε μέχρι πρότινος καθαρά» και τίθεται μια υπόθεση που έχει μελλοντικό προσανατολισμό: «Αν έφτασε δικαίως να θεωρείται ο κορυφαίος σουτέρ στην ιστορία του NBA έχοντας προβλήματα στην όραση του, σκεφτείτε τι μπορεί να καταφέρει τώρα που βλέπει πεντακάθαρα... » (Σπορ-FM, 2019).

Μετά την ανακοίνωση του Steph Curry, ο αθλητικός κόσμος αναταράχθηκε και διάφορα άρθρα αναρτήθηκαν σε αθλητικά site και στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, τα οποία παρουσιάζουν την ανακοίνωση, αναλύουν την πάθηση και τα συμπτώματα της και θέτουν ερωτήματα για το πως είναι δυνατόν να συμβαίνει κάτι τέτοιο και επικεντρώνοντας στην αποκατάσταση της όρασης του αθλητή, έστρεφαν το βλέμμα τους στα μελλοντικά του επιτεύγματα.

Εκκινώντας από τα αισθήματα «σοκ» που προκαλεί η είδηση, κατανοούμε την «αδιανόητη» σύνδεση αιτίου και αιτιατού που συγκροτείται τη στιγμή της πρώτης εντύπωσης. Το αίτιο (μη διαυγής όραση) δεν μπορεί να προκαλέσει το αιτιατό (ευστοχία/κατάρριψη ρεκόρ) και με αυτόν τον τρόπο το υποκείμενο που δρα ανάγεται σε μια οντότητα «εξωκοσμική». Η συσχέτιση της σωματικής αρτιότητας με την αποτελεσματικότητα μας επιβεβαιώνει μια εννοιολογική ιστορία ουσιοκρατικών ταυτίσεων και ηθικών συναρμογών, που διαμορφώνουν το «διανοητό» και το «αδιανόητο» υπόβαθρο των όρων της υγείας, της ασθένειας και της αναπηρίας. Ο McRuer ακολουθώντας το Oxford English Dictionary, παραθέτει τις σημασίες της έννοιας του ικανού σώματος (able bodied) που ορίζεται ως «το να έχεις ένα ικανό σώμα». Η καθαρή αυτή ταυτολογία ακολουθείται από την εξής αλληλουχία σημασιών: «κάποιος που είναι απαλλαγμένος από φυσικές αναπηρίες και είναι ικανός για σωματικές ασκήσεις [...]», «αυτός που πραγματώνει τη σωματική υγεία, ο εύρωστος». Μια σημαντική εννοιολόγηση της ικανής σωματικότητας που ο McRuer αποδίδει την απαρχή της στις αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα, εποχή ορόσημο του βιομηχανικού καπιταλισμού, αποτελεί η ικανότητα για εργασία. Με τη σειρά της η ικανότητα για εργασία εμπλέκει τα σώματα των εργατών/εργαζομένων στην διαδικασία της παραγωγής και της εξαγωγής ενός αποτελέσματος. Η αρτιμέλεια θεωρήθηκε επιβεβλημένη συνθήκη της ολοκληρωμένης διαδικασίας παραγωγής και κάθε είδους ασθένεια ή αναπηρία, στοιχεία που έθεταν σε πιθανό κίνδυνο τα αποτελέσματα της εργασίας.

Ένα σύστημα που επωμίζεται την «ευθύνη» για την εκφορά και καθολικοποίηση αντιλήψεων ικανής/ υγιούς και ανίκανης/ ασθενούς σωματικότητας,

καθίσταται η βιοϊατρική. Η ασθένεια εμφανίζεται ως ανισορροπία μεταξύ των δύο αυτών περιοχών και η παθολογικοποίηση του ασθενούς σώματος κερδίζει έδαφος, ταυτιζόμενο με αυτό που επιφέρει πόνο, φθορά και θάνατο, αυτό που απειλεί τις συνθήκες ανάπτυξης της ζωής. Στεκόμενος κριτικά στην προσέγγιση της ασθένειας ως αντίθετης συνθήκης σε σχέση με τη ζωή, ο M. Foucault στις παρακάτω διαπιστώσεις: «[...] η τάξη της ασθένειας είναι απλώς «ξεπατίκωμα» του κόσμου της ζωής: οι ίδιες δομές επικρατούν και στις δύο περιπτώσεις, οι ίδιες μορφές κατανομής, η ίδια διάταξη. Η ορθολογικότητα της ζωής είναι ταυτόσημη με την ορθολογικότητα εκείνου που την απειλεί. Ζωή και ασθένεια δεν σχετίζονται μεταξύ τους όπως η φύση με το «παραφύσιν» αλλά μέσα σε μια φυσική τάξη που τους είναι κοινή, εφαρμόζουν η μία μέσα στην άλλη και αλληλοεπικαλύπτονται [...]» (Φουκώ, 2012).

Η γνώση που παράγεται και για τη ζωή αλλά και για την ασθένεια τοποθετεί την ιατρική σε θέση εξουσίας. Οι ταξινομήσεις και οι κατηγοριοποιητικές ομαδοποιήσεις που καταγράφουν την βιολογική ποικιλότητα ως απόκλιση, εγκαινιάζονται τον 18^ο αιώνα με τη γέννηση της κλινικής και συντελούν στην κοινωνική κατηγοριοποίηση και υποβάθμιση των «παρεκκλινόντων σωμάτων» όπως οι ανάπηροι και οι ασθενείς. Ταυτόχρονα τα «σώματα» αυτά περιορίζονται χωρικά στα πλαίσια κλινικών και ασύλων απεμπολίζοντας τα από το κοινωνικό περιβάλλον τους. Το φυσικό σώμα τίθεται υπό επεξεργασία ως φυσικοποιημένο προϊόν σχηματισμών ιατρικού κυρίως λόγου και σχέσεων εξουσίας (Butler, 2008). Συνεπώς το «ικανό» σώμα του αθλητή, στα νεοφιλελεύθερα συγκείμενα, υλοποιείται μέσα από την ενσώματη αναπαραγωγή της βιολογικής του σύστασης, που μπορεί να βελτιώνεται συνεχώς μέσω της εξέλιξης της ιατρικής τεχνολογίας. Η σημασία που αποδίδεται στις ικανές (κανονικές) σωματικότητες κατανοείται στο επίπεδο που αυτές φαίνεται να αναπαράγουν τις νόρμες του ηγεμονικού, εξουσιαστικού λόγου και να συμβολοποιούνται ως ιδανικά ενσώματα υποκείμενα του φαντασιακού ιδεώδους του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού.

Ο Curry μέσω της δημόσιας αποσιώπησης της «τρωτής» όρασης του, τοποθετεί την ασθένεια στο ιδιωτικό και ατομικό, αποφεύγοντας την ταύτιση που πιθανότατα θα προκαλούσε η «προβληματική» όραση του με τις πιθανές μειωμένες επιδόσεις του. Η χρονική στιγμή της αποκάλυψης, καθίσταται σημαντική, καθώς έπεται της «λύσης», που αποκαθιστά το χρόνιο ζήτημα. Τα δημόσια γραφικά σχόλια που έπονται, τα οποία αντιστοιχίζουν τα ποσοστά ευστοχίας τονίζοντας την διάκριση «Curry με πρόβλημα όρασης» έναντι «Curry με φακούς επαφής», επιβεβαιώνουν την ορθή επιλογή της χρονικής στιγμής της ανακοίνωσης. Ο καταναγκασμός γίνεται φανερός στο σημείο

αυτό: «σε ένα σύστημα που προβάλλεται ως ανοιχτό και προτάσσει την ελεύθερη επιλογή ως δικαίωμα, στην ουσία υπάρχει μία και μοναδική επιλογή, του δρόμου του ετεροκανονικού, ικανού σώματος» (McRuer, 2006). Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή αν η αποκάλυψη γινόταν πριν την αποκατάσταση, η έκβαση ίσως θα ήταν εντελώς διαφορετική. Το σίγουρο είναι ότι ο Curry καταφέρνει, μέσω των συνεχών καταφατικών απαντήσεων στις εγκλήσεις της εξουσίας, να επανατροφοδοτεί το ηγεμονικό σύστημα ικανής σωματικότητας και να επικυρώνει την δική του εντός της νόρμας και της αδιάληπτης προσπάθειας πραγμάτωσης του ιδανικού της.

Η αρτιμέλεια όμως παρόλα αυτά δεν συνιστά το μοναδικό συστατικό ενίσχυσης της κυρίαρχης νόρμας. Όπως θα φανεί και στο επόμενο παράδειγμα «αθλητικής ικανότητας» η ηλικία καθίσταται ένα ηγεμονικό πλαίσιο αναφοράς.

2.2 Υπόθεση Ibrahimovic: Ένα θαύμα της φύσης

Η περίπτωση του Zlatan Ibrahimovic (Ζλάταν Ιμπραϊμόβιτς) ενός δισεκατομμυριούχου ποδοσφαιριστή που αγωνίζεται στο κορυφαίο ποδοσφαιρικό επίπεδο, αποδεικνύει με κάθε τρόπο και σε κάθε του παρουσίαση ή και αυτοπαρουσίαση ότι το σώμα του αναδεικνύει τόσο ένα δείκτη ικανότητας όσο και ένα αξιολογικό μέτρο σύγκρισης. Η ηλικία του ερχόμενη σε αντιπαράθεση με τις επιδόσεις του αλλά και τη σωματική του κατάσταση μπαίνουν στον καλειδοσκοπικό φακό των δημοσιογράφων αλλά και της ιατρικής επιστήμης. Παρακολουθώντας ανά περιόδους τα δημοσιεύματα του τύπου γίνεται φανερή μια επικέντρωση στα καθαρά σωματικά χαρακτηριστικά του: «Ο Ζλάταν Ιμπραϊμόβιτς δεν καταλαβαίνει από ηλικίες και άλλα τέτοια... ασήμαντα πράγματα. [...] Παραμένει ένα... λιοντάρι στα 38 του χρόνια ο άσος της Μίλαν. Με ένα σώμα το οποίο θα ζήλευαν πολλοί 20χρονοι. Ενώ βρίσκεται σε εξαιρετική κατάσταση, καθώς αυτό αποδεικνύεται και στο γήπεδο» (Παπαζώης, 2020). Αυτό το άρθρο που συνοδεύεται από το σχολιασμό μιας ανάρτησης του ίδιου του αθλητή στα κοινωνικά δίκτυα, στην οποία αυτοαποκαλείται ως «θεός» φανερώνει την βασική αντινομία της ηλικίας του σε σχέση με τις επιδόσεις του. Δεν είναι η πρώτη φορά που η κοινή γνώμη αλλά και η αθλητική κοινότητα ασχολείται με αυτό το «θαύμα της φύσης». Ο Ζοσέ Μουρίνιο ένας από τους κορυφαίους προπονητές παγκοσμίως σχολίασε το 2016 emphaticά: «[...] Πρώτα απ' όλα, τον ξέρω πολύ καλά. Η πραγματική ηλικία είναι στο σώμα, το πνεύμα και στο μυαλό σου και αυτός είναι νέος, το κορμί

του είναι απίστευτο.», τονίζοντας πως «η πραγματική ηλικία δεν είναι αυτή που αναγράφεται στην ταυτότητα» (Filathlos.gr, 2016). Μια όμως ιδιαίτερη τοποθέτηση για το σώμα του Ibrahimovic δημοσιεύτηκε ως εξής: «Άφωνοι οι γιατροί στις ΗΠΑ ζήτησαν από τον Ζλάταν Ιμπραϊμόβιτς, να επιστρέψει όταν ολοκληρώσει την καριέρα του, ώστε να μελετήσουν περαιτέρω την εκπληκτική σωματική κατάστασή του», και στη συνέχεια στο άρθρο επισημαίνεται ότι «Οι γιατροί του ζήτησαν κατά την αποκατάστασή του, αλλά κυρίως μετά το τέλος της καριέρας του, να τους επιτρέψει να τον υποβάλουν σε ορισμένα τεστ, ώστε να μελετήσουν το φαινόμενο που τους έχει κάνει τρομερή εντύπωση». Τέλος ο μάνατζερ του, Μίνο Ραϊόλα (Football Academies, 2017) συγκεκριμενοποιεί τους λόγους που κέντρισε την προσοχή των επιστημόνων το σώμα του αθλητή του:

Πρόκειται για το κορυφαίο κέντρο αποκατάστασης γονάτων και συνδέσμων και οι γιατροί έχουν τρελαθεί με τη δύναμη και το σώμα του Ζλάταν. Έχουν μείνει άφωνοι με την καθαρότητα του γονάτου του και του ζήτησαν όταν ολοκληρώσει την καριέρα του, να επιστρέψει για μελέτες πάνω στο κορμί και το πόδι του.

Προσεγγίζοντας τις προαναφερθέντες δημόσιες τοποθετήσεις και δηλώσεις η προσοχή δεν επικεντρώνεται στις αντιδράσεις σοκ ή θαυμασμού που προκαλούν τα σωματικά χαρακτηριστικά του αθλητή όπως σχολιάστηκαν στην προηγούμενη περίπτωση. Η συσσώρευση πολλαπλών ιδιοτήτων που ταυτίζονται με το ιδανικό πρότυπο του νεοφιλελευθερισμού (οικονομική ευημερία, σωματική ικανότητα, κοινωνική κινητικότητα) αίρουν την αντίθεση μεταξύ ηλικίας και επιδόσεων και την καθιστούν ένα προνόμιο¹¹ που αξιολογεί στο έπακρο ο ίδιος ο αθλητής. Στο σημείο αυτό γίνεται αναγκαία η επίκληση ενός κυρίαρχου λόγου που σχετίζεται με το ταλέντο και τον τρόπο διαχείρισης του από τους σύγχρονους αθλητές. Ποιο συγκεκριμένα οι αθλητές σταρ γίνονται αντιληπτοί ως άνθρωποι που μέσω της προπόνησης και της σκληρής δουλειάς αξιοποιούν το ταλέντο τους. «Ένας καθημερινός (Ordinary) άνθρωπος προερχόμενος από τις μάζες μπορεί να λάβει αξία στα πλαίσια της μαζικής καπιταλιστικής κοινωνίας και μπορεί μια μέρα να γίνει πλούσιος, ισχυρός και διάσημος

---

¹¹Η ηλικία ως κατηγορία απόδοσης σωματικής ικανότητας και δύναμης, αντιμετωπίζεται στον σύγχρονο αθλητισμό ως ένα στοιχείο που οριοθετεί το χρονικό πεδίο δράσης των αθλητών. Όσο μεγαλύτερος ηλικιακά είναι ένας αθλητής τόσο περισσότερα σωματικά προβλήματα θεωρείται ότι αποκτά, καθώς το σώμα αντιμετωπίζεται ως ένα μηχάνημα που με το καιρό φθείρεται, αλλοιώνεται και εν τέλει χαλάει. Επομένως η επιστημονική «αντίδραση» στις σωματικές επιδόσεις του Ibrahimovic δεν είναι παράλογη στα πλαίσια κατανόησης μιας περιέργης σωματικής συμπεριφοράς.

μόνο με το ταλέντο του...» (Rahman, 2011). Η κουλτούρα του κατορθώματος (achievement culture) όπως την περιγράφει στο άρθρο του ο Rahman (2011) εκκολάπτεται και διαχέεται συνεχώς από τέτοιου είδους σταρ σε συνδυασμό με μία επιδεικτική έμφαση σε μια έμφυτη βιολογική υλική βάση. Η αντινομία που δημιουργείται μεταξύ βιολογικής, φυσικής και γενετικής φυσιολογίας και του ταλέντου που καλλιεργείται συνεχώς μέσω της προπόνησης καθίσταται κομβική στις αναλύσεις περί αυθεντικότητας των σωμάτων των αθλητών.

Ο ρόλος της ιατρικής επιστήμης στο σημείο αυτό έρχεται όχι να αποκαταστήσει ή να εφαρμόσει την γνώση της για το ανθρώπινο σώμα, αλλά να οριοθετήσει και να ελέγξει μια ιδιάζουσα πτυχή της σωματικής δράσης που της διαφεύγει. Το ιατρικό βλέμμα συμπίπτει εν προκειμένου με το βλέμμα του θεατή/φιλάθλου που ξαφνιάζεται από τις δυνατότητες που μπορεί να διαθέτει το ανθρώπινο σώμα. Κατά περίεργο τρόπο τα σώματα αυτά που *υπερβαίνουν* τα συγκεκριμένα σωματικά χαρακτηριστικά δεν περιθωριοποιούνται, δεν στιγματίζονται και δεν χάνουν το αξιακό τους κεφάλαιο. Η διαδικασία αυτή επιτυγχάνεται μέσω απανθρωποποίησης των σωμάτων τους από τους ίδιους τους σύγχρονους αθλητές, χρησιμοποιώντας την ιατρική γνώση η οποία αναλαμβάνει να ισορροπήσει τις εξωπραγματικές τους επιδόσεις ενισχύοντας τον λόγο που ανάγει την αντίληψη του σώματος ως μηχανή (Rahman, 2011). Πως όμως λειτουργεί και συμπεριφέρεται η ιατρική επιστήμη όταν έχει απέναντι της ένα φυσικό πλεονέκτημα το οποίο όμως έρχεται σε αντίθεση με την καταστατική νόρμα του φύλου; Παραμένουν τα πορίσματα της ουδέτερα ή επιχρωματίζονται για να επικυρώσουν ιστορικές καταπιεστικές ιεραρχίες;

2.3 Υπόθεση Semenya: Μία αποβολή του αταξινόμητου

Στο πεδίο του γυναικείου αθλητισμού τα συμφραζόμενα και τα πλαίσια αναφοράς μετατοπίζονται. Η δημοτικότητα των αθλητριών καθώς και η παρουσία των γυναικείων σωμάτων στον ημερήσιο και εβδομαδιαίο τύπο αλλά και στα κοινωνικά δίκτυα είναι ευκαιριακή και πολλές φορές συγκυριακή. Η υπόθεση Semenya και η ιδιάζουσα σωματικότητα της κέντρισαν τα βλέμματα της διεθνούς αθλητικής κοινότητας και βραχυκύκλωσαν έστω και παροδικά τις εξουσιαστικές δομές και την απόλυτα έμφυλη διχοτόμηση της αθλητικής δραστηριότητας. Η διεθνής αθλήτρια στίβου Casper Semenya τέθηκε εκτός αγώνων μετά την απόφαση του Αθλητικού Διαιτητικού

Δικαστηρίου (CAS) για αναστολή της ενεργούς της δράσης από το Μάιο του 2019. Τα ζητήματα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι επίσημοι αθλητικοί φορείς και τα αρμόδια όργανα, ήταν τα υψηλά ποσοστά συγκέντρωσης τεστοστερόνης στο σώμα της αλλά και η έλλειψη μήτρας και ωοθηκών. Τα αποτελέσματα αυτά των ιατρικών εξετάσεων προήλθαν έπειτα από μία αλληλουχία διαγνώσεων που διεξήχθησαν στο σώμα της Semenya, ύστερα από υποψίες ύπαρξης κάποιου «αθέμιτου πλεονεκτήματος». Η πιστοποίηση φύλου (gender verification) των αθλητριών/αθλητών καθιερώθηκε για πρώτη φορά το 1966 στα πλαίσια ελέγχου μίας πιθανής συμμετοχής κάποιου άνδρα αγωνιζόμενου ως γυναίκα. Η διαδικασία αυτή θεσπίστηκε στο «1966 European Track and Field Championship» (Fouche, 2012) καθώς την ίδια χρονιά είχαν αποχωρήσει 6 αθλητές του ανατολικού μπλοκ όταν τους ανακοινώθηκε η επικείμενη εξέταση τους από επιτελείο φυσιολόγων και γιατρών. Η Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή (IOC) κατήργησε την διαδικασία το 1999 αλλά αντικαταστάθηκε από την διαδικασία εκτίμησης ανά περίπτωση από την ίδια επιτροπή και την IAAF το 2003 και το 2006 αντίστοιχα (Fouche, 2012).

Το «φυσικό πλεονέκτημα» τους σώματος της Semenya κρίθηκε ως αθέμιτος ανταγωνισμός απέναντι στις υπόλοιπες αθλήτριες και η μοναδική λύση που προτάθηκε από τα επίσημα χείλη ήταν είτε η διόρθωση του φύλου της (μέσω ορμονικής θεραπείας¹² με κίνδυνο την ίδια της την ζωή) είτε τον δια βίου αποκλεισμό της από κάθε επίσημη αθλητική διοργάνωση. Όπως καταδεικνύει η Fouche, στο άρθρο της με τίτλο «Aren't Athletes Cyborgs?: Technology, Bodies, and Sporting Competitions», ιστορικά οι αθλητικοί φορείς χρησιμοποίησαν ως εργαλείο προς όφελος τους την επιστήμη για να δικαιολογήσουν τις θέσεις τους σε διάφορα ζητήματα που προέκυπταν όσο αναφορά το πως πρέπει να είναι οι αθλητές, τα σώματα τους και οι επιδόσεις τους. Ένα από τα στοιχεία που έρχονται στο προσκήνιο μέσω των παραπάνω αποφάσεων είναι το άκαμπτο ιεραρχικό σύστημα διακρίσεων και ο έμφυλος προσανατολισμός του. Η εμμονή στην τήρηση και τον καθορισμό «καθαρών φύλων» δεν αποτελεί μια απλή εναρμόνιση με τους φυσικούς νόμους αλλά μία διαδικασία που στοχεύει στον πλήρη σωματικό κομφορμισμό. Το σώμα της Semenya δεν αντιμετωπίζεται ως ένα «θαύμα» της φυσικής ποικιλομορφίας όπως αντιμετωπίζεται για παράδειγμα το «φυσικό

---

¹² Όπως αναφέρεται σε αντίστοιχο άρθρο: «Αλλά, σύμφωνα με τους επιστήμονες, η «βίαιη» προσαρμογή των τιμών της τεστοστερόνης της σε επίπεδα άγνωστα για τον οργανισμό της θα την καταδικάσει σε μετριότατες επιδόσεις. Δεν έκανε κάτι κακό. Θα πληρώσει, όμως, ένα παράξενο παιχνίδι της φύσης.» (Protagon.gr, 2019)

πλεονέκτημα» του Ibrahimovic. Στην περίπτωση της οφείλει να συμμορφωθεί ή αντίθετα να μείνει εγκλωβισμένη στο προσωπικό σωματικό της δράμα. Παρόλα αυτά δεν συνιστά η σωματική της ιδιαιτερότητα το μοναδικό ζήτημα που αξίζει την προσοχή. Παρακολουθώντας την ιστορική πορεία ανάπτυξης του γυναικείου αθλητισμού καθώς και του «πιστοποιητικού φύλου» γινόμαστε μάρτυρες μιας εκ βάθρων διάκρισης των δύο φύλων και της πρόσληψης τους ως φορείς ανωτερότητας/κατωτερότητας, ικανότητας/ανικανότητας. Το δίπολο άνδρας/γυναίκα έχει νοηματοδοτηθεί στα πλαίσια πολλών επί μέρους ιεραρχικών διχοτομιών όπως το φυσικό/αφύσικο, το δημόσιο/ιδιωτικό, το ενεργητικό/παθητικό. Στην αναζήτηση της θέσης που συντελείτε μεταξύ φύλων και σωματικής ικανότητας η φιλοσοφική σκέψη έχει ως αφετηρία τον Αριστοτέλη ο οποίος θεωρείτε από πολλούς πατέρας των ιεραρχήσεων (Garland-Thomson, 2017· Samuels, 2002). Η ανάλυση του επικεντρώνεται στο φυσιολογικό και το αφύσικο σώμα και παραδέχεται ότι το θηλυκό είναι σαν ένα παραμορφωμένο αρσενικό, ένα αρσενικό σε έκπτωση. Τοποθετεί στο κέντρο τον «γενετικό τύπο» και εξωτερικά του την τερατογένεση και την θηλυκότητα (Garland-Thomson, 2017). Σε άλλο έργο του κλασικού φιλοσόφου συναντάμε το θηλυκό και ως ακρωτηριασμένο αρσενικό: «Πηγή της διαφορετικότητας αποτελεί η έννοια του κανόνα, του γενετικού τύπου εναντίον του οποίου όλες οι φυσικές διαφοροποιήσεις παρουσιάζονται ως υποδεέστερες και ασήμαντες». Όπως χαρακτηριστικά σχολιάζει η Samuels (2002), δημιουργείτε μια σωματική ιεραρχία της αξίας που βασίζεται στην πληρότητα (ανδρικό σώμα) και στην έλλειψη του (γυναικείο σώμα). Οι επιρροές τέτοιου είδους αναλύσεων γίνονται εμφανείς και στη δικαιολόγηση της ύπαρξης μίας ιατρικής τεκμηρίωσης του φύλου. Καθότι οι αθλητικές επιδόσεις των δύο φύλων¹³ θεωρείται ότι απέχουν σε μεγάλο βαθμό και ότι η σωματική τους δύναμη δεν μπορεί να τεθεί σε ανταγωνισμό, η ύπαρξη ενός θεσμικού φορέα που θα «προστατεύει» τον γυναικείο αθλητισμό από απόπειρες απόκρυψης της ανδρικής ταυτότητας κρίνεται ως επιβεβλημένη. Έτσι η γκρίζα ζώνη που δημιουργείται μεταξύ των δύο φύλων για αθλητές όπως η Semenya, αναπαράγεται ως περιπτώσιολογία και εν τέλει περιθωριοποιείται. Η ουδετερότητα των ιατρικών πορισμάτων επιβάλλει τα προτάγματα του ορθού σώματος του αθλητή και

---

¹³Έχει τεκμηριωθεί μέσα από συγκριτικές μελέτες που αφορούν τις επιδόσεις των δύο φύλων ότι δεν σχετίζονται κατά κανέναν τρόπο με την σωματική ισχύ ή τα χαρακτηριστικά των αθλητών/αθλητριών, αλλά βασίζονται στην ιστορική και πολιτισμική πορεία ανάπτυξης των αθλημάτων και στην καθυστέρηση εισόδου των γυναικών στον επαγγελματικό αθλητισμό. Σύγχρονες έρευνες δείχνουν ότι οι σωματικές διαφορές κορυφαίων γυναικών και ανδρών, αθλητών και αθλητριών είναι μικρές σε σύγκριση με αυτές στο γενικό πληθυσμό.

νομιμοποιεί το ήδη υπάρχον εμφυλοποιημένο ηγεμονικό σύστημα. Η τοποθέτηση αυτή συνταιριάζει απόλυτα με αυτό που αναλύσει η Donna Haraway ως σύγχρονη ψευτο-αντικειμενικότητα του γενετικού φετιχισμού (Louis, 2004). Η επιλογή της διόρθωσης φύλου αποτελεί με αυτόν τον τρόπο μοναδική μέθοδο επανάκτησης της αθλητικής ταυτότητας και επιστροφής στους αθλητικούς χώρους. Η Fouche θέλοντας να δώσει λύση στο ζήτημα αυτό που προκύπτει λόγω των διαχωριστικών πρακτικών στον αθλητισμό, προτείνει την αποδοχή τόσο από τους επίσημους φορείς όσο και σε κοινωνικό επίπεδο της cyborg φύσης του σώματος του αθλητή. Η cyborg μορφή του αθλητή/αθλήτριας συνίσταται σε ένα πλάσμα του «μετα-έμφυλου κόσμου» το οποίο χρησιμοποιεί την τεχνολογία και την φυσικοποιεί, δημιουργώντας μία διαφορετική αντίληψη, έναν νοητικό και συμβολικό χώρο ανάμεσα στο τεχνητό και στο φυσικό, το αρσενικό και το θηλυκό. Το ερώτημα που συνοψίζει την κριτική πρόταση της Fouche διαπερνάται από την απορία «γιατί είναι απαραίτητο να εμμένουμε στην φανταστική κατασκευή του φυσικού σώματος του αθλητή η οποία βασίζεται στην παραδοσιακή έμφυλη διαφορά, και να μην προβούμε στην αντικατάσταση του με την παρούσα μορφή του αθλητή cyborg;» Μήπως ο διαχωρισμός των σωμάτων των αθλητών δεν αποτελεί μια απλή ιστορική τυπολατρία αλλά μια ιδεολογική θέση; Μπορούν τα σώματα των αθλητών με αναπηρία να αντισταθμίσουν και να αντισταθούν με περισσότερο ορατούς τρόπους στις παραπάνω κυρίαρχες σωματικές νόρμες;

Κεφάλαιο Τρίτο

Σώματα υπό αμφισβήτηση – Σώματα σε δράση

3.1 Αναζητώντας το ανάπηρο σώμα

Ο Lennard Davis (2013) αναφερόμενος στο ανάπηρο σώμα τονίζει την έλλειψη ενδιαφέροντος που δείχνουν οι ερευνητές για αυτό όχι ως ζήτημα αγνόησης ή παράλειψης αλλά ως αποτέλεσμα μιας βαθύτερης ιδεολογικής αντινομίας που σχετίζεται με τον ικανό πολιτισμό και την ανθρώπινη ουσία. Οι ιδεολογικοί αυτοί λόγοι απομάκρυνσης του βλέμματος από το ανάπηρο σώμα παίρνουν σάρκα και οστά καθώς προσεγγίζεται η κυρίαρχη νόρμα και οι μέθοδοι που τη συγκροτούν, όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Πριν την ανάδειξη όμως των τρόπων δράσης του

ανάπηρου σώματος στο πεδίο του αθλητισμού κρίνεται απαραίτητη η προσπάθεια οριοθέτησης και εννοιολόγησης του.

Το ανάπηρο σώμα γίνεται κατανοητό σε πολλές περιπτώσεις ως το αντίθετο του αρτιμελούς, ικανού σώματος και γίνεται φορέας βιολογικοποιημένων και ιατρικών περιγραφών σηματοδότησης της βλάβης. Έχουν συντελεστεί αρκετές προσπάθειες επανανοηματοδότησης του ιατρικοποιημένου ανάπηρου σώματος μέσω κοινωνικών προσεγγίσεων του από κριτικούς θεωρητικούς των Σπουδών αναπηρίας. Το κοινωνικό μοντέλο, όπως αναπτύχθηκε στα βρετανικά πλαίσια διακηρύσσει ότι «τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με αναπηρίες είναι αποτέλεσμα κοινωνικής καταπίεσης και αποκλεισμού και όχι αποτέλεσμα των ατομικών τους ελλείψεων» (Shakespeare, 2012) Κεντρικό δίπολο που αναδύεται από την διακήρυξη αυτή είναι αυτό της αναπηρίας, η οποία νοείται ως κοινωνικός αποκλεισμός, και της βλάβης ως φυσικού περιορισμού. Η ευθύνη μετατοπίζεται από το άτομο με αναπηρία στην κοινωνία «αυτή χρειάζεται να αλλάξει και όχι η επονομαζόμενη βλάβη» (Shakespeare, 2012). Με αυτόν τον τρόπο η αναπηρία λαμβάνεται υπόψιν ως μία μορφή καταπίεσης αλλά ταυτόχρονα και ως δυνατότητα αντίστασης. Ένα πρώτο βήμα της κατανόησης του ανάπηρου σώματος και των αρνητικών νοηματοδοτήσεων του αποτελεί η αποδομητική κριτική της Thomson-Garland (2005), στην οποία παρουσιάζει πέντε βασικές αφηγήσεις της αναπηρίας που κυριαρχούν στον καθημερινό μας λόγο. Εκκινά με την «βιοϊατρική αφήγηση» η οποία στοιχειοθετεί και ονομάζει τις σωματικές και εγκεφαλικές βλάβες και προσπαθεί μέσω των τεχνολογικών και ιατρικών μεθόδων να τις ορθολογικοποιήσει. Στα πλαίσια της αφήγησης αυτής η αναπηρία ταυτίζεται με την αποτυχία. Έπειτα συναντάμε την συναισθηματική αφήγηση (την συναντάμε ευρέως στα ελληνικά δεδομένα) βάσει της οποίας οι άνθρωποι με αναπηρία προσεγγίζονται με μια ναρκισσιστική συμπόνοια. Το αφήγημα του «προσωπικού ελαττώματος» αλλά και η αφήγηση της καταστροφής παρουσιάζουν την αναπηρία ως δραματική, μια εξαιρετική κατάσταση που απαιτεί κουράγιο. Τέλος η Thomson-Garland (2005) παραθέτει την «αφήγηση του εξευτελισμού» όπου η αναπηρία επιβάλλεται να αποφευχθεί με κάθε τρόπο. Οι παραπάνω αφηγήσεις συνδυάζονται με μία στιγματιστική πολιτική που ακολουθούν τα νεοφιλελεύθερα δημοκρατικά κράτη, και αναδεικνύουν την περιθωριοποίηση του ανάπηρου σώματος και την τοποθέτηση του στον ιδιωτικό χώρο.

Όπως έχει σημειωθεί το στοιχείο εκείνο που συνενώνει τους ανθρώπους με αναπηρία κάτω από την ίδια ταυτότητα δεν αποτελεί η κατάσταση της υγείας τους ή

της αρτιμέλειας τους αλλά η κοινή εμπειρία του στίγματος. Ακολουθώντας τον ορισμό που έδωσε ο Goffman (2001) για την έννοια του στίγματος το οποίο γίνεται αντιληπτό ως «μία αναφορά που επιτρέπει να προσδίδεται σε ορισμένα ανθρώπινα όντα μια ειδική θέση [...] οι άνθρωποι που θεωρούν τους εαυτούς τους ως φυσιολογικούς νομίζουν ότι είναι ανώτεροι από τους φορείς του στίγματος, τους βλέπουν ως παρέκκλιση στο ανθρώπινο». Τη σχέση αυτή μεταξύ κυρίαρχων και κυριαρχούμενων ο Goffman την ονομάζει «αλληλοεπιδρούσα αλλοτρίωση». Στο ίδιο μήκος κύματος βρίσκεται και η βασική ανάλυση του όρου του «φυσιολογικού-τυποποιημένου» (normate) από την Garland-Thomson (2017). Για την ίδια ο όρος αυτός αναδεικνύεται ως η κοινωνική μορφή μέσα από την οποία οι άνθρωποι μπορούν να αναπαριστούν τους εαυτούς τους ως καθορισμένα ανθρώπινα όντα. Ποιο συγκεκριμένα αποτελεί μια κατασκευασμένη ταυτότητα εκείνων οι οποίοι μέσω σωματικών μορφοποιήσεων και πολιτισμικού κεφαλαίου μπορούν να κινούνται σε θέση κυριαρχίας και να διαχειρίζονται την εξουσία που τους αναλογεί. Στο σημείο αυτό έρχεται στην επιφάνεια ένα από τα κυρίαρχα ζητήματα στην ανάλυση της αναπηρίας που σχετίζεται με τον ετεροπροσδιορισμό και αυτοπροσδιορισμό. Όπως παρουσιάζει στο βιβλίο του ο Λάζαρος Τεντόμας (2020) οι απόψεις για την χρήση της έννοιας αναπηρία, ανάπηρος, σακάτης και ΑΜΕΑ διαφοροποιούνται ακόμα και στο εσωτερικό ενός χώρου που λαμβάνουν μέρος και συνδιαλέγονται άνθρωποι με αναπηρίες. Για κάποιους ο όρος αναπηρία προσδίδει κατωτερότητα, ανικανότητα και αποτελεί έκφραση της κρατικής τυπολατρίας. Για άλλους συνιστά μια ευκαιρία εισόδου στην κοινωνία, ταυτοποίησης και ορατότητας. Υπάρχουν επίσης αρκετοί (όπως θα δούμε και παρακάτω) οι οποίοι επανορίζουν τους ετεροπροσδιορισμούς αυτούς στην προσπάθεια τους να καταδείξουν μια διαφορετική βιωμένη εμπειρία η οποία μεταβάλλει τις αρνητικές συνδηλώσεις σε θετικά νοήματα.

Επανερχόμενοι στο πεδίο του αθλητισμού διαφαίνεται ένα μεγάλο κενό όσο αναφορά τις μελέτες που σχετίζονται με τον αθλητισμό ανθρώπων με αναπηρίες. Ο αθλητισμός που συγκροτεί ένα πεδίο φυσικής σωματικής ικανότητας, προσφέρει αρκετές δυνατότητες πολλαπλής ανάλυσης όταν συσχετιστεί με τα ερευνητικά ενδιαφέροντα των Σπουδών αναπηρίας (Cahn, 2014). Για την Inckle (2015) οι αθλητές με αναπηρία μπορούν να αποτελέσουν ένα παράδειγμα που σπάει την ταύτιση της αναπηρίας με την ασθένεια. Ποιες αναλυτικές ρωγμές αλλά και κοινωνικές ρήξεις επιφέρει η μαζική είσοδος αθλητών με αναπηρία στους αγωνιστικούς χώρους; Τι είδους συναθροίσεις και συμμαχίες προκύπτουν στο συλλογικό επίπεδο και με ποιον τρόπο αναδιαμορφώνεται ο χώρος εμφάνισης μετά την κίνηση και την δράση των σωμάτων

αυτών. Στο βιβλίο της η Butler (2017) διακηρύσσει με αγωνιστική χροιά τις μορφές, τις ποιότητες και τα περιεχόμενα που χρειάζεται να κατέχει ένας δικαιωματικός αγώνας για όσους βιώνουν την επισφάλεια και την απώλεια βασικών δικαιωμάτων. Φέρνει στο προσκήνιο την πολιτική δράση των επισφαλών που συναθροίζονται σε διάφορους «χώρους εμφάνισης» για να απαιτήσουν τα αναφαίρετα δικαιώματα τους στην τροφή, την απασχόληση, την κινητικότητα και την ελεύθερη πρόσβαση στους θεσμούς. Στο σημείο αυτό παρατηρούμε ότι η Butler (2017) δεν ξεχνά τα σώματα εκείνα που τους στερείται η ανεμπόδιστη κίνηση, όπως είναι τα άτομα με αναπηρία. Όπως χαρακτηριστικά προβάλλεται άμεσα από τα λεγόμενα της « [...] είναι απαραίτητο να συνειδητοποιήσουμε ότι δεν ήμαστε ένας και μόνο πληθυσμός (έμφυλες και σεξουαλικές μειονότητες), που έχει εκτεθεί και μπορεί να εκτεθεί σε συνθήκες επισφάλειας και απώλειας δικαιωμάτων». Εστιάζοντας έπειτα στην μορφή των κοινοτήτων και συλλογικοτήτων αλλά και στο χώρο δράσης τους, εξηγεί ότι η ίδια η μορφή της αντίστασης, ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται, λειτουργούν και φέρονται οι κοινότητες αυτές για να αντισταθούν στην τρωτή και επισφαλή τους θέση αποτελεί «το ιδανικό πρότυπο για τις αξίες για τις οποίες αγωνίζονται οι κοινότητες αυτές». Ο χώρος της δράσης τους, ο χώρος δηλαδή που εκφράζουν τα πολιτικά τους διακυβεύματα και την ενσώματη δράση τους αποτελεί τον χώρο της εμφάνισης (δανειζόμενη την έννοια αυτή από την Hannah Arendt). Η διαφωνία της Butler (2017) ως προς τον χώρο της εμφάνισης ο οποίος νοηματοδοτείται από την Arendt ως η προϋπόθεση για την ύπαρξη πολιτικής δράσης και το αντίθετο, συμπυκνώνεται στην αμέλεια ή για την ακρίβεια άρνηση της να συμπεριλάβει την ύπαρξη κάποιου είδους υποστήριξης στην πολιτική δράση. Επιπλέον τονίζει ότι η δράση αυτή «είναι σταθερά σωματική ακόμα και στις εικονικές της μορφές [...] τα υλικά μέσα υλοποίησης της δράσης δεν είναι απλά μέρος της δράσης αλλά είναι και το αντικείμενο του αγώνα...» (Butler, 2017)

Τα παραπάνω προτάγματα ανοίγουν μια ουσιαστική συζήτηση για το κατά πόσον μπορεί η αθλητική δραστηριότητα να αναχθεί ως ένα εργαλείο, μέσω του οποίου τα υποκείμενα διεκδικούν στοιχεία της ζωής τους που εκλείπουν στο επίπεδο των συλλογικών ταυτοτήτων. Παράλληλα δημιουργούνται ρωγμές στους τρόπους με τους οποίους γινόταν κατανοητά μέχρι πρότινος τόσο τα σώματα των ανθρώπων αυτών όσο και η δράση τους:

...όταν σκεφτόμαστε τι σημαίνει να συναθροίζεται ένα πλήθος [...] και τι σημαίνει να κινούμαστε μέσα στο δημόσιο χώρο με τρόπο που αμφισβητεί την διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, βλέπουμε κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους τα σώματα, στην πολλαπλότητα τους διεκδικούν το δημόσιο, βρίσκουν και παράγουν το δημόσιο, καταλαμβάνοντας και αναδιαμορφώνοντας την ύλη του υλικού περιβάλλοντος. (Butler, 2017)

Οι αθλητές με αναπηρία εισέρχονται σε ένα πεδίο σωματικής ικανότητας, αίρουν την απλή ταύτιση του ανάπηρου σώματος με το αδρανές καθηλωμένο σώμα και διεκδικούν το δημόσιο χώρο δράσης μεταβάλλοντας τις υλικές του υποδομές και τα ήδη υπάρχοντα περιβάλλοντα. Στρέφοντας την ματιά μας στα ίδια τα λεγόμενα καθώς και στους τρόπους που επιθυμούν οι ίδιοι να αυτοπαρουσιάζονται προβάλλεται ξεκάθαρα μια αλλαγή παραδείγματος και η απαίτηση για μεταβολή των κοινωνικών συμφραζομένων.

3.2 Σώματα που αγωνίζονται – Σώματα που αντιδρούν

Στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες γίνεται όλο και περισσότερο αντιληπτή από την πλευρά των επίσημων φορέων και της πολιτείας να ενσωματώσει στον λόγο της την πολιτική ένταξης των ανθρώπων με αναπηρία στην κοινωνική ζωή. Από την εκπαίδευση μέχρι τον αθλητισμό διαφαίνονται κάποια βήματα που όμως εκφράζουν μία νοοτροπία πλήρους διαχωρισμού, στιγματισμού και υποτίμησης των ανθρώπων με αναπηρία. Όπως αναφέρουν στην μελέτη τους οι Τζούδα και Κατσίλλης (2001) που έχει ως κεντρικό θέμα την κατάσταση των ανθρώπων με αναπηρία και την συμμετοχή τους στην κοινωνική ζωή της πόλης της Πάτρας, η έννοια των ειδικών αναγκών, που μονοπωλεί κατά κόρον τους λόγους των επίσημων φορέων, μπορεί να οριστεί ως ένα περίπλοκο σύστημα κοινωνικών περιορισμών. Συνεχίζοντας αναφέρουν ότι:

...διαπιστώνεται ότι υπάρχουν σύνορα ανάμεσα στις έννοιες της κανονικότητας και της μη κανονικότητας, που η ισχύς τους εκφράζεται ανάλογα από την ταξινόμηση που προσλαμβάνεται σιωπηρά από τα υποκείμενα, όπως και από τους φορείς εξουσίας και αναφέρονται τότε ως στατιστικά ποσοστά και τότε ως αντιλήψεις και στάσεις, και τότε ως επικαλυπτόμενος κοινωνικός έλεγχος της κυρίαρχης ιδεολογίας... (Κατσίλλης & Τζούδα, 2001)

Στα πλαίσια της εκπαίδευσης, η ειδική αγωγή προβάλλεται ως η μοναδική ορθολογική απόφαση αλλά οι συνθήκες λειτουργίας και οι στερεοτυπίες της συνοψίζονται σε αυτό που ο Λ. Τεντόμας (2017) αναφέρει ως ένα είδος *απαρτχάιντ*. Ο διαχωρισμός αυτός τοποθετημένος στα πλαίσια του αθλητισμού δεν συνιστά κάτι το εξαιρετικά ανοίκειο.

Ο αθλητισμός των αρτιμελών όπως είδαμε και στις παραπάνω αναλύσεις, βρίθκει από διαχωριστικά συστήματα που έχουν ως βάση τους το φύλο, την ηλικία, το βάρος, και αυτά με την σειρά τους αναπαράγονται και στον αθλητισμό των ανθρώπων με αναπηρία, στον οποίο όμως οι διαχωρισμοί αυτοί γίνονται με βάση τη σοβαρότητα και το είδος της αναπηρίας¹⁴. Ο τρόπος αυτός λειτουργίας του αθλητισμού σε ανθρώπους με αναπηρία, τοποθετημένος στον ερασιτεχνικό αθλητισμό, δημιουργεί κενά τα οποία με την σειρά τους καταλήγουν σε ιδιαίτερες και διαφορετικές ομαδοποιήσεις. Ποια όμως είναι τα στοιχεία εκείνα που καθιστούν τον αθλητισμό και τη σωματική δράση ως ένα ουσιαστικό πεδίο ενδυνάμωσης των ανθρώπων με αναπηρία; Μπορεί ένα τέτοιο πλαίσιο να αναδείξει κομβικά ζητήματα για την ζωή και την ύπαρξη των ανθρώπων με αναπηρία μέσα στην κοινωνία;

Μια σημαντική πτυχή του αθλητισμού για τους ανθρώπους με αναπηρία αποτελεί η επίδραση του πάνω στο σώμα τους αλλά και στην ψυχολογική τους κατάσταση. Ο Μάνος, αθλητής σφαίρας και ακοντίου, ξεκίνησε τον αθλητισμό μετά το ατύχημα του και αναφέρει μεταξύ άλλων: «σε βοηθάει και στο να απελευθερωθείς και κάνει καλό και στο σώμα σου. Αλλά το σημαντικό κομμάτι είναι το ψυχολογικό, ώστε να μπορέσεις να κοινωνικοποιηθείς...» (Κρήτη TV, 2019). Αντίστοιχα οφέλη εντοπίζει και ο Μανώλης αθλητής κολύμβησης και στίβου: «με τον αθλητισμό ανακτάς δυνάμεις και νιώθεις πιο ωραία» και συμπληρώνει τα λεγόμενα του αναφερόμενος στην αλλαγή της διάθεσης του κάθε φορά που συμμετέχει σε κάποια προπόνηση. Παρόλο που αρκετοί από αυτούς έχουν υποστεί μεγάλες αλλαγές στο σώμα τους το αναλύουν υπό τους όρους μιας συνεχούς προσαρμογής, μιας διαφοροποίησης στην οποία χρειάζεται να ανταποκριθούν. Ο Στράτος πρωταθλητής σε αγώνες ταχύτητας και αθλητής μπάσκετ με αμαξίδιο στον ΑΣΚΑ Ηράκλειο ήδη από τα πρώτα λεπτά της ανακοίνωσης του ακρωτηριασμού του ποδιού του ήταν πολύ ψύχραιμος: «Είδα πολύ διαφορετικά τη ζωή από εκείνη τη μέρα [...] Ξεκίνησα να σκέφτομαι τη ζωή μου χωρίς μέλος, τη στιγμή της ανακοίνωσης του ακρωτηριασμού». Ο Μάνος επίσης τοποθετείται για την μεταβολή αυτή λέγοντας ότι «η προσαρμογή είναι μια διαρκής κατάσταση που οι άνθρωποι συνεχώς εξελίσσονται μέσω αυτής».

---

¹⁴Παίρνοντας ως παράδειγμα το μπάσκετ με αμαξίδιο συναντάμε τον «κανονισμό κατηγοριοποίησης» (classification) που σχετίζεται με κανόνες ισοδυναμίας των ομάδων. Μεταξύ άλλων συγκροτείται κλίμακα από το 1 έως το 4,5 όπου με 4,5 βαθμολογούνται οι αρτιμελείς αθλητές και με 1 οι αθλητές με βαριάς μορφής αναπηρίες. Επιτρέπεται η συμμετοχή μέχρι 2 αρτιμελών αθλητών σε κάθε ομάδα, αλλά μόνο ενός στην βασική πεντάδα. Το σύνολο της βαθμολογίας της πεντάδας που αγωνίζεται δεν πρέπει να ξεπερνάει τα 14,5 (www.oseka.gr).

Η αντιμετώπιση του ίδιου του σώματος τους από τους αθλητές με αναπηρία ως ένα σώμα ικανό και λειτουργικό, καθώς και η στάση των περισσότερων απέναντι στον ορισμό της αναπηρίας, καταδεικνύει μια ενδυναμωτική μετατόπιση από το πεδίο της παθολογικοποίησης στο πεδίο της χειραφέτησης. «Η αναπηρία δεν συνεπάγεται ανικανότητα αλλά το να κάνεις κάποια πράγματα με διαφορετικό τρόπο» είναι τα λόγια του Μάνου που συνεχίζει «Ποτέ δεν πρέπει να κάθεται σπίτι και να κλαίγεται και να πεις τι έπαθα και τα σχετικά... δεν βοηθάει σε τίποτα. Ούτε εσένα αλλά ούτε τους γύρω σου», αναδεικνύοντας και μια επιπλέον μετατόπιση από το ιδιωτικό στο δημόσιο. Το να φέρεις στο δημόσιο χώρο και στις διαπροσωπικές σχέσεις την εμπειρία της αναπηρίας, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την διαδεδομένη και κοινώς αποδεκτή τάση αναγωγής των ζητημάτων υγείας και αναπηρίας στον χώρο του ανομολόγητου και του κρυφού. Οι περισσότεροι από αυτούς συντάσσονται με την δημοσιοποίηση των εμπειριών τους στα πλαίσια μιας προσπάθειας αφαίρεσης των αρνητικών νοηματοδοτήσεων της αναπηρίας και την σταδιακή κοινωνική αποδοχή της. Είναι όμως η αντίδραση των ανθρώπων χωρίς αναπηρία στα πλαίσια αποδοχής και κατανόησης μιας σωματικής διαφοράς ή υπάρχουν συμπεριφορές που μειώνουν και περιθωριοποιούν τους ανθρώπους αυτούς; Η προσωπική εμπειρία ενός τέτοιου δυσάρεστου γεγονότος που κοινοποιείται από τον Παναγιώτη αθλητή μπάσκει με αμαξίδιο στην ομάδα του Παναθηναϊκού είναι χαρακτηριστική:

Η εικόνα είναι ακόμη στα μάτια μου, οι λέξεις στα αυτιά μου... «Να φύγεις, δεν μπορώ να σε βλέπω!» [...] Κάποια στιγμή, ενώ καθόμασταν στο κυλικείο του προπονητικού κέντρου, με πλησίασε εκείνο το πιτσιρίκι, το οποίο για ώρα με κοίταζε επίμονα... Μου ζήτησε να φύγω, με τα παραπάνω λόγια (Athletes Stories, 2020).

Το περιστατικό αυτό είναι ένα από τα πολλά που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με αναπηρία στην καθημερινή συνδιαλλαγή τους με τον κόσμο. Όπως διηγείται ο Μανώλης Παραολυμπιονίκης στο ακόντιο:

Υπάρχουν στιγμές που στενοχωριέσαι γιατί ο συνάνθρωπος σου δεν σε βλέπει έτσι όπως θα έπρεπε να σε βλέπει και σε παραμερίζει στην άκρη όμως θεωρώ ότι εκείνη τη στιγμή πρέπει να σφίξεις τα δόντια... Εγώ έχω τη δύναμη να προχωρήσω και ας μη με βλέπετε (Ηρωες, Κρήτη TV, 2019).

Η εικόνα ενός ανθρώπου με αναπηρία που συμμετέχει και δρα στον δημόσιο χώρο διαρρηγνύει την κυρίαρχη σωματική εικονοποιία και θίγει τους ευπρεπείς κανόνες της

«ορθής αισθητικής». Τα εμπόδια παρόλα αυτά που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με αναπηρία και οι αθλητές, δεν αφορούν μόνο την επαφή τους με τους άλλους ανθρώπους. Σχετίζονται και με την κίνηση τους και την ελεύθερη διέλευση τους στο εσωτερικό των πόλεων. Ο Στράτος με μία εύστοχη αναλογία δίνει μια εικόνα της πραγματικότητας στην πόλη του Ηρακλείου: «Το Ηράκλειο έχει τα τείχη. Αυτά που το φρουρούν. Ε, για τους ανάπηρους τα τείχη υπάρχουν. Δεν μπορείς να κυκλοφορήσεις μέσ' το Ηράκλειο». Επιπλέον δυσκολίες υπάρχουν και στην επαγγελματική τους αναγνώριση. Οι αθλητές με αναπηρία αν και ακολουθούν το ίδιο σκληρά προγράμματα προπόνησης και αγωνιστικής δράσης δεν αναγνωρίζονται ως επαγγελματίες. Οι ευρύτερες επαγγελματικές ευκαιρίες που υπάρχουν για τους ανθρώπους με αναπηρία καθίστανται μειωμένες και πολλές φορές οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται εκτός των ίδιων των φορέων που ευαγγελίζονται τις ίσες ευκαιρίες εργασίας για όλους. Τα λόγια του Χρήστου, αρχηγού της ομάδας μπάσκετ με αμαξίδιο του Παναθηναϊκού, αναδεικνύουν αυτήν την πραγματικότητα: «Το κεφάλαιο εργασία είναι πολύ δύσκολο ειδικά στην Ελλάδα. Υπάρχουν ελάχιστες επιχειρήσεις που προσλαμβάνουν άτομα με αναπηρία! Ακόμη και οι δήμοι δεν προσλαμβάνουν ΑμεΑ...»

Ένα ιδιαίτερο σημείο μέσα από το οποίο φανερώνεται μια διαφορετική αντίληψη και βίωση του σώματος, αποτελεί η χρήση του αγωνιστικού αμαξιδίου για όσους αθλητές αντιμετωπίζουν κινητικά προβλήματα. Η υποστηριζόμενη κίνηση με τέτοιου είδους μέσα δεν αλλάζει απλώς τις μεθόδους που χειρίζονται τα σώματα τους οι άνθρωποι με αναπηρία αλλά συγκροτεί ένα νέο καθεστώς κατανόησης της ίδιας της ολότητας τους. Ο Στέλιος είναι αθλητής του στίβου στην κατηγορία T62 και παρουσιάζει την διαδικασία της αποκατάστασης του με τεχνητά μέλη:

Μόλις έκλεισαν τα τραύματα στα πόδια μου, έβαλα τα τεχνητά μέλη, κι όταν τα συνήθισα, ξεκίνησα να περπατάω. Τότε ζήτησα από τον άνθρωπο που έφτιαξε τα μέλη να δοκιμάσω κάτι που θα μου έδινε τη δυνατότητα να τρέξω. Κι έτσι, από το κρεβάτι βρέθηκα πίσω στα γήπεδα! (Athletes Stories, 2020)

Σε μία άλλη συνθήκη ο Παναγιώτης αγωνιζόμενος σε ένα άθλημα που είναι άμεσα εξαρτώμενος από το αγωνιστικό αμαξίδιο αναφέρει την εμπειρία του:

Η πρώτη δυσκολία της ενασχόλησης με το μπάσκετ με αμαξίδιο είναι να γίνεις «ένα» με το ίδιο το αμαξίδιο. Να ταιριάζεις μαζί του, να γίνει προέκταση του σώματός σου, να μάθεις να το χειρίζεσαι όσο καλύτερα γίνεται, προπόνηση με προπόνηση, διότι είναι πολύ σημαντικό κομμάτι στο μπάσκετ των καθιστών. (Athletes Stories, 2020)

Η οπτική της Ιωάννας αθλήτριας μπάσκει με αμαξίδιο στην ομάδα τους Παναθηναϊκού συγκλίνει σε μεγάλο βαθμό με την προηγούμενη εμπειρία: «Η πρώτη επαφή δεν με φόβισε. Δεν μπήκα στη διαδικασία να σκεφτώ «πώς το κάνουν αυτό αυτά τα παιδιά;». Το μυστικό ήταν ότι δεν φοβήθηκα από την αρχή το αγωνιστικό καρότσι». Η Ιωάννα είναι η μοναδική γυναίκα αθλήτρια της πρώτης κατηγορίας μπάσκει με αμαξίδιο αγωνιζόμενη στην ομάδα ανδρών του Παναθηναϊκού. Η ιστορία της είναι αρκετά διαφορετική από των υπόλοιπων συμπαικτών της καθώς λόγο ενός σοβαρού τραυματισμού της στα γόνατα, της απαγορεύτηκε η συμμετοχή στην ενεργό δράση:

Η συμβουλή – στα 24 μου και με 14 χρόνια στα γήπεδα – «δεν πρέπει να ξαναπαίζεις, αν θέλεις να περπατάς κανονικά στην ηλικία των 30 ετών», ακουγόταν σαν κάτι άδικο, κάτι παράλογο [...] Για την ακρίβεια, ο γιατρός μού παρουσίασε δύο εναλλακτικές: «Το διορθώνουμε, συνεχίζεις, αλλά στα 30 σου θα πάμε για αρθροπλαστική, αναγκαστικά. Ή αποχωρείς από τα παρκέ, ώστε να βάλεις σε προτεραιότητα την υγεία σου, γιατί μπορεί ως τότε να μην μπορείς να περπατήσεις καλά» (Athletes Stories, 2020)

Η ανεμπόδιστη συμμετοχή γυναικών σε ομάδες ανδρών συγκροτεί έναν διακριτό χώρο μέσα στον οποίο η ηγεμονική νόρμα του φύλου δεν δημιουργεί διαχωρισμούς και ιδιαίτερα σωματικά καθεστώτα αλλά προτείνει έναν διαφορετικό τρόπο συνύπαρξης και κοινής δραστηριότητας. Η συγκρότηση αυτή ταιριάζει με την λογική της αλάνας και των ανοιχτών γηπέδων όπου οι καταστατικοί διαχωρισμοί αίρονται και την θέση τους παίρνει η άνευ όρων συμμετοχή. Ένα επιπλέον σημείο που αξίζει την προσοχή συνιστά η αντίστροφη κίνηση του σώματος. Η Ιωάννα όπως και άλλοι¹⁵ που στην καθημερινή τους ζωή είναι «όρθιοι», επέλεξε να αγωνίζεται με αμαξίδιο ως μία από τις μοναδικές επιλογές για να συνεχίσει να κάνει το άθλημα που αγαπά. Ενώ για την πλειοψηφία το αμαξίδιο επακολουθεί μιας διαδικασίας αποκατάστασης ή αποτελεί το εργαλείο μέσω του οποίου υποστηρίζουν την κίνηση τους, στη συγκεκριμένη περίπτωση συνιστά μια λύση, μια ευκαιρία και μια δυνατότητα βίωσης της εμπειρίας του αθλητισμού.

---

¹⁵ Η περίπτωση του πρώην διεθνή μπάσκετμπολίστα του Παναθηναϊκού, Νίκου Παππά, που συμπεριλήφθηκε στο δυναμικό της ομάδας μπάσκει με αμαξίδιο του ίδιου Συλλόγου, αποτέλεσε ένα γεγονός που προκάλεσε το ενδιαφέρον του φίλαθλου κοινού. Η συμμετοχή του στο ρόστερ του «Παναθηναϊκού ΑμεΑ» αν και συμβολική, έγινε στα πλαίσια της δυνατότητας συμμετοχής δύο αρτιμελών παικτών σε κάθε ομάδα. Ο ίδιος αθλητής έχει στηρίξει με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους τις προσπάθειες των αθλητών με αναπηρία συμπαρασύροντας αρκετούς να ενδιαφερθούν και να ασχοληθούν ενεργά τόσο με τα αγωνιστικά ζητήματα της ομάδας, όσο και με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα μέλη της.

Ένας ευρέως γνωστός λόγος που ακούγεται συχνά τόσο για αθλητές με αναπηρία όσο και για κορυφαίους αρτιμελείς αθλητές καθίσταται ο λόγος της «ηρωοποίησης». Ο θαυμασμός που γεννάται για μια κατάσταση ή ένα γεγονός που δεν μπορεί να κατανοηθεί υπό τους όρους της ορθολογικότητας, συγκροτεί τον παραπάνω λόγο σε μια προσπάθεια αποφυσικοποίησης του παράδοξου και αναγωγής του στο μεταφυσικό και εξωπραγματικό. Αντιδρώντας σε τέτοιου είδους εκφράσεις των επίσημων και ανεπίσημων φορέων, οι αθλητές με αναπηρία απορρίπτουν τέτοιους χαρακτηρισμούς και επανατοποθετούν τα πλαίσια αναφοράς στα ζητήματα της ίσης αντιμετώπισης. Ο Χρήστος αποποιείται το προσωνύμιο ήρωας με στόμφο:

Έχω κάνει πλέον 21 χειρουργεία, συμπεριλαμβανομένου αυτό που έκανα τώρα στον ώμο. Όμως ζω και παίζω μπάσκετ. Γιατί είμαι ήρωας εγώ και δεν είναι μια γυναίκα που μεγαλώνει πέντε παιδιά μόνη της; Ή ένας που μένει στο εξωτερικό και «παλεύει» να βρει να φάει και να ταΐσει την οικογένειά του; [...] Αλλά είμαστε όλοι άνθρωποι, που προσπαθούμε να επιβιώσουμε. Καθημερινοί ήρωες. (newsbomb.gr, 2020)

Ο Παναγιώτης έρχεται να επιβεβαιώσει τα λεγόμενα του συμπαίκτη του: «Δεν θεωρούμε τους εαυτούς μας σούπερ ήρωες. Είμαστε απλώς αθλητές με αναπηρία και παίζουμε μπάσκετ με αμαξίδιο. Λατρεύουμε το άθλημα όπως και οι όρθιοι παίκτες και απλώς παίζουμε καθιστοί». Παράλληλα υπάρχει μια τάση επανασημασιωδότησης της έννοιας της αναπηρίας σε συνδυασμό με μία επανοικειοποίηση των ιατρικών εννοιών: «Ο Στράτος είναι ένα άτομο με αναπηρία, το οποίο δεν είναι ντροπή να το λέμε. Και κινητικό πρόβλημα είναι. Αλλά αυτός ο κύκλος που περιλαμβάνει σωματικά και κινητικά προβλήματα είναι αναπηρία». Η Κωστούλα, Πρόεδρος του ΑΣΚΑ Ηράκλειο αναδεικνύει, ως κεντρικό, το ζήτημα του όρου και παροτρύνει την χρήση του ανάπηρος/ανάπηρη χωρίς να υπάρχει κανένα θέμα προκατάληψης. Από την άλλη πλευρά ο Ανδρέας πρώην προπονητής μπάσκετ θέτει την δική του γνώμη έπειτα από το ατύχημα του και την αναπηρία που προήλθε από αυτό: «Από τότε είμαι μόνιμα σε πόνο, αλλά δεν σκέφτηκα ποτέ τι μου λείπει, γιατί θα τρελαινόμουν. Διατηρήθηκε μία μικρή αναπηρία (67%) που δεν την χρησιμοποίησα πουθενά και ποτέ. Έτσι, πεισματικά» (Athletes Stories, 2020).

Η έντονη αμφισβήτηση της ταύτισης της αναπηρίας με την μη λειτουργικότητα και την αδράνεια διανοίγει καινούργιους ορίζοντες στην κατανόηση των σωμάτων τους από τους ίδιους τους αθλητές με αναπηρία. Οι μειωμένες ευκαιρίες που παρέχονται

στους ανθρώπους με αναπηρία τόσο στο κοινωνικό¹⁶ όσο και στο διαπροσωπικό επίπεδο δεν συμπίπτουν με τα όρια και τις δυνατότητες που οι ίδιοι πιστοποιούν ότι διαθέτουν. Η κλειστή και σταθερή θεώρηση του ανάπηρου σώματος, δεν εφάπτεται με τις εμπειρίες που παραθέτουν οι αθλητές με αναπηρία και για τον λόγο αυτό δημιουργείται μια σύγχυση με τους υπάρχοντες ορισμούς. Το σύνθημα «Αθλητές, όχι Ήρωες» και η απάρνηση των πιστοποιητικών αναπηρίας σηματοδοτούν την επιθυμία αξιολόγησης και αντιμετώπισης υπό ίσους όρους και την απομάκρυνση από την ιατρική κατανόηση των ανάπηρων σωμάτων:

Δεν διαφέρουμε από τους άλλους. Κάνουμε κάτι ελαφρώς διαφορετικό, όμως επιθυμούμε να μας αντιμετωπίζουν ως ίσους. Δεν μας ενδιαφέρει να μας βλέπουν ως ξεχωριστούς. Ξεχωριστός είναι ο καθένας, ούτως ή άλλως. Δεν παίζουμε άλλο μπάσκετ. Το άθλημα είναι το ίδιο, αλλά με διαφορετικές συνθήκες (Athletes Stories, 2020).

Το διακύβευμα για τις κινήσεις και τις υλοποιήσεις τέτοιων μορφών αποτελεί το κατά πόσον και σε ποιο βαθμό λαμβάνουν μια ισχυρή θέση στις προβαλλόμενες φωνές τόσο στα πλαίσια των μέσων ενημέρωσης και των κοινωνικών δικτύων όσο και στην πολιτική αρένα. Η εμπλοκή λαοφιλών αθλητικών συλλόγων (όπως η ΑΕΚ και ο Παναθηναϊκός) στην δημιουργία τμημάτων για αθλητές με αναπηρία καθίσταται ένα πρώτο βήμα στην καθιέρωση ενός χώρου ορατότητας και ενός συγκεκριμένου πεδίου δράσης που διευκολύνει την γνωριμία και την σταδιακή φυσιολογικοποίηση των σωμάτων και των ικανοτήτων των αθλητών με αναπηρία. Η μεταιχμιακή κατάσταση στην οποία βρίσκονται τέτοιες προσπάθειες στην ελληνική κοινωνία αναδεικνύει την επείγουσα ανάγκη στροφής του ερευνητικού ενδιαφέροντος σε πεδία της καθημερινότητας που βρίσκονται στην αφάνεια.

Συμπεράσματα – Συζήτηση

---

¹⁶Ο Γιάννης Χαλδαίος, παίκτης της ΑΕΚ και ένας από τους σπουδαιότερους Έλληνες αθλητές μπάσκετ με αμαξίδιο, ανέφερε τα εξής στα πλαίσια της Παγκόσμιας Ημέρας Ατόμων με Αναπηρία: «Στόχος πρέπει να είναι όχι η τυπική, αλλά η πραγματική ισότητα, η οποία σημαίνει ίσες ευκαιρίες στην κοινωνική, αθλητική, οικονομική και πολιτική ζωή. Αυτό που πρέπει να επιδιώκεται είναι ο σεβασμός της ατομικής και ομαδικής ιδιαιτερότητας. Οι φορείς ΟΣΕΚΑ και Α.Ο.ΑΜΕΑ βοήθάνε με τη δράση τους να προωθήσουν αυτό το έργο!»

Μέσα από την παρατήρηση της ενσώματης αθλητικής δράσης και της παρακολούθησης των λόγων που συγκροτούν και παράγουν τα αθλητικά σώματα, εγείρονται ορισμένα ερωτήματα για τους τρόπους προσέγγισης του σώματος και της βιωμένης εμπειρίας. Η κυριαρχία του ικανού σώματος στα πλαίσια του συγχρόνου αθλητισμού αλλά και τα εννοιολογικά δίπολα που το συντροφεύουν (ικανό/ανάπηρο, ανδρικό/γυναικείο, εταιροσεξουαλικό/ομοσεξουαλικό) συγκροτούν την ελίτ των αθλητικών μορφών και επιβάλλουν συγκεκριμένες στάσεις και αντιλήψεις ως προς το τι σημαίνει το ορθό σώμα. Μέσω των παραδειγμάτων που αναλύθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται κατανοητή μια έκδηλη εμμονή στον έλεγχο και την τυποποίηση των σωμάτων των αθλητών φτάνοντας στο σημείο η ασθένεια, η τρωτότητα και η αναπηρία να φαντάζονται ως καταστάσεις ανομολόγητες, αβίωτες και ανεπιθύμητες. Μεγάλη ευθύνη στην διαμόρφωση των αντιλήψεων αυτών κατέχει η ιατρική επιστήμη και ο μεγάλος χώρος που της έχει δοθεί στον σύγχρονο αθλητισμό. Οι καταναγκασμοί που ασκούνται στα σώματα των αθλητών δεν έχουν μια απλή ευθύγραμμη πορεία, δηλαδή δεν εκπορεύονται από ένα κέντρο και επιβάλλονται παθητικά στα υποκείμενα της δράσης. Η ενσωμάτωση και η ενσώματη αναπαραγωγή των ηγεμονικών αυτών λόγων από τα ίδια τα υποκείμενα της δράσης τα οποία επιζητούν την κατοχύρωση των ιδεολογικών προταγμάτων του νεοφιλελευθερισμού φανερώνει την απόλυτη ισχύ που διαθέτουν οι νόρμες της ικανής σωματικότητας και της επιτυχημένης ετεροσεξουαλικότητας.

Οι καταστάσεις και τα συμβάντα εκείνα που θέτουν ένα είδος κριτικής στους παραδεδεγμένους νόμους του ορθού σώματος καθίστανται περιθωριακά και μελετώνται ως μεμονωμένα περιστατικά σωματικής παρέκκλισης. Οι ενσώματες όμως πρακτικές που δημιουργούν αποσταθεροποιήσεις και ρωγμές στην κυρίαρχη νόρμα χρειάζεται να αναλυθούν υπό τους όρους μιας μορφής αντίστασης που αφήνει την δυνατότητα ρήξης και απεμπλοκής. Στην Νιτσεϊκή φιλοσοφική παράδοση το σώμα εκλαμβάνεται ως πηγή αντίστασης που με την χρησιμοποίηση του παιχνιδιού και των ενστίκτων ενδέχεται να προβάλει αντιστάσεις στον έλεγχο και την επιτήρηση οι οποίες διαπλάθονται μέσω της κανονικοποίησης των συμπεριφορών (Αλεξιάς, 2011). Στην περίπτωση των αθλητών με αναπηρία το σώμα συγκροτείται με τέτοιο τρόπο που ενώ και σε αναλυτικό αλλά και σε έμπρακτο επίπεδο, σπάει τα όρια και τις ορίζουσες του κυρίαρχου λόγου, ταυτόχρονα οι όροι κάτω από τους οποίους γίνεται δυνατή η ρωγμή, κινούνται εντός των περιθωρίων και των φραγμών της νεοφιλελεύθερης καπιταλιστικής ιδεολογίας της ικανότητας. Ο προβληματισμός αυτός πηγάζει μέσα από

την συζήτηση των πολιτικών ενσωμάτωσης και της ολοένα και μεγαλύτερης επιθυμίας συμπερίληψης των κοινωνικά περιθωριοποιημένων σωμάτων. Το κρίσιμο επίδικο δεν στοιχειοθετείται στο εάν είναι επιθυμητή η όχι η συμπερίληψη αλλά κάτω από ποιους όρους θα πραγματοποιηθεί. Η διατήρηση των διαχωριστικών πλαισίων συνεπάγεται την συντήρηση των ιεραρχιών και των διχοτομιών της ανωτερότητας και της κατωτερότητας τους σώματος. Ερχόμενοι στην ελληνική πραγματικότητα και λαμβάνοντας υπόψιν την ιστορική απεμπόληση του ανάπηρου σώματος από την κοινωνική ζωή και την πολιτική δράση, μπορούμε να προβούμε στα ακόλουθα συμπεράσματα που αφορούν την πρόσφατη μαζική είσοδο των αθλητών με αναπηρία στους αγωνιστικούς χώρους. Αρχικά η κίνηση των ανάπηρων σωμάτων στον δημόσιο χώρο και δει σε αθλήματα όπως το μπάσκετ που είναι δημοφιλή στην χώρα μας προκαλούν μία μετατόπιση στο συλλογικό φαντασιακό· τα ανάπηρα σώματα των αθλητών κινούνται, συναθροίζονται, δρουν και εκφέρουν λόγο δημόσια. Η ταύτιση της ικανότητας με την αρτιμέλεια τίθεται υπό αίρεση και η αναπηρία παράγεται ως μια διαφορετικού τύπου ικανότητα.

Ένα ακόμα σημείο σχολιασμού συνιστά η συμπερίληψη γυναικών στις αθλητικές ομάδες με αναπηρία. Η συμμετοχή μιας γυναίκας σε ομάδα ανδρών, και μάλιστα τόσο προβεβλημένη όπως ο Παναθηναϊκός, συντελεί στη διαφοροποίηση των προϋποθέσεων συν-άθλησης και εισάγει στο φίλαθλο και οπαδικό κοινό μία αλλαγή παραδείγματος. Από μία άλλη οπτική όμως, ενισχύεται ένας υπόγειος λόγος, σύμφωνα με τον οποίο, οι άνθρωποι με αναπηρία αντιμετωπίζονται ως μη σεξουαλικοποιημένα υποκείμενα. Η Ellen Samuels (2002), παρουσιάζοντας τα ζητήματα που προκύπτουν από την αναγωγή της σχέσης του ικανού/ανάπηρου σώματος με τη σχέση άνδρας/γυναίκα, σχολιάζει εύστοχα πως προκαλείται από-αρρενοποίηση του ανδρικού ανάπηρου σώματος, το οποίο κατηγοριοποιείται μαζί με τις γυναίκες, τα παιδιά και τους ηλικιωμένους, στο «βασίλειο των αποκείμενων και εξαρτημένων σωμάτων». Για να περιγράψει την ίδια διαδικασία που συντελείται στις νοητικές ταυτίσεις, η Harlan Hahn κάνει λόγο για «ασεξουαλική υποκειμενοποίηση» (asexual objectification) των ανάπηρων σωμάτων (Garland-Thomson, 2017). Πιθανότατα οι ανησυχίες των θεωρητικών της αναπηρίας να εδράζονται και σε μία γλωσσική έγκληση των ανθρώπων με αναπηρία ως «παιδιά», γεγονός που ουδετεροποιεί τα έμφυλα υποκείμενα και τα αναγάγει στη θεωρούμενη άφυλη και σεξουαλικά κενή παιδική ηλικία. Κατά τη γνώμη μου, αν και υπάρχουν ενδείξεις μιας τέτοιας υπόκωφης ταύτισης, σε καμία περίπτωση

δεν μειώνεται η σημασία της «χειρονομίας» αποδοχής ύπαρξης μεικτών ομάδων ακόμα και στο ερασιτεχνικό επίπεδο.

Ένα εξίσου ουσιώδες συμπέρασμα, στο οποίο χρειάζεται να σταθούμε, είναι η διαπλοκή της πολιτικής δράσης με τον αθλητισμό, όπως αυτή αναπτύσσεται παράλληλα με τη δράση των αθλητών με αναπηρία εντός γηπέδων. Η αγωνιστική αυτή δράση δηλώνει την παρουσία στο δημόσιο χώρο, απαιτώντας ίση αντιμετώπιση και ανεμπόδιστη κίνηση για όλους. Ταυτόχρονα, ο κυρίαρχος λόγος της συμπόνοιας συνθλίβεται και στη θέση του έρχεται μία προτροπή ενδυνάμωσης, έχοντας ως κεντρικό της στοιχείο την έλλειψη ορίων και τις δυνατότητες που κατέχει το ανάπηρο σώμα. Βέβαια, θα μπορούσε η συγκεκριμένη διαδικασία να αναγνωστεί ως μία, «εκ των άνω» πρακτική συμπερίληψης, που εξυπηρετεί τον ακόμα μεγαλύτερο έλεγχο των σωμάτων και τη συνεχή αξιολόγησή τους. Με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, η παραπάνω συνθήκη ελέγχου των σωμάτων επιβάλλεται, είτε αφορά τον αθλητισμό ανθρώπων με αναπηρία, είτε τον αθλητισμό αρτιμελών.

Στην ελληνική βιβλιογραφία παρατηρείται μειωμένο ενδιαφέρον για τις ενσώματες αθλητικές δραστηριότητες και τις εμπειρίες που τις συνοδεύουν, στοιχείο που αφήνει εκτός ερευνητικού πεδίου μία σημαντική πτυχή της κοινωνικής πραγματικότητας. Μία εντατική ερευνητική παρατήρηση των αθλητικών αυτών δράσεων και τον τρόπο που διαμορφώνει αντιλήψεις για το σώμα, κρίνεται απαραίτητη, όχι μόνο στους συμμετέχοντες αθλητές αλλά και στο κοινό που παρακολουθεί, τους φιλάθλους και τους οπαδούς. Δεν πρέπει, επιπλέον, να αμελείται η αλληλοδιαπλεκόμενη σχέση του σώματος με τη συγκρότηση της υποκειμενικότητας, καθώς στα σύγχρονα συγκείμενα, ισχύει όσο ποτέ άλλοτε, το «είμαι ένα σώμα», παρά το «έχω ένα σώμα» (Αλεξιάς, 2011). Η παραπάνω παραδοχή υπερτονίζει την απαίτηση για ερευνητική επικέντρωση στην έννοια του σώματος αρτιμελούς και ανάπηρου, επιστώντας την προσοχή στο ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης στις διαδικασίες αυτές.

Τα σώματα των υποκειμένων τίθενται σε καθημερινή βάση υπό έλεγχο, είτε επιθυμητό και προβεβλημένο, είτε ασυνείδητο και κρυφό, φωτογραφίζονται, αναρτώνται και συμβολοποιούνται, δεχόμενα ή αντιστεκόμενα τις ισχύουσες ηγεμονικές νόρμες, μέσα σε καθεστώτα καταστατικής προβολής. Ο αθλητισμός ως ένα τέτοιου είδους καθεστώσ, έχει τη δύναμη της παραγωγής πρότυπων σωμάτων αλλά και τη δημιουργία νέων σωματικών παραδειγμάτων, που σφυριλατούν τα θεμέλια της σωματικής αρτιότητας και τελειότητας.

Επίλογος

Εν μέσω μίας ιστορικής επιβολής υγειονομικών περιορισμών και υποχρεωτικής παραμονής στον οικιακό χώρο, το σώμα δέχεται επίθεση όχι μόνο από τον θανατηφόρο ιό Covid-19, αλλά και από ένα πλήθος λόγων ποινικοποίησης του, εξαιτίας της υλικής του εκπροσώπησης στις κοινωνικές και διαπροσωπικές σχέσεις. Στα πλαίσια της παραπάνω συγκυρίας, η φυσική άσκηση και ο αθλητισμός αναδείχθηκαν ως μία από τις ελάχιστες μορφές δημόσιας δραστηριότητας που επιτράπηκε, στην αρχή σε ατομικό και μετέπειτα σε ομαδικό, επαγγελματικό επίπεδο.

Μέσα σε αυτή την καθολική ιατροποίηση των σωμάτων και την αποσταθεροποίηση των σταθερών προσλήψεων τους, η παρούσα εργασία και τα ερωτήματα που τέθηκαν, στοχεύουν στην κριτική αποτίμηση του σύγχρονου αθλητισμού και των κυρίαρχων λόγων περί ικανού και ανάπηρου σώματος.

Οι «υποθέσεις» Curry, Ibrahimovic και Semenya, αναδιπλώνονται και αποκαλύπτονται στα πλαίσια των επιδράσεων αντιθετικών λόγων, οι οποίοι για τους δύο πρώτους αθλητές, δρουν συμπεριληπτικά και προωθητικά, στη μεν τρίτη κατασταλτικά και στιγματιστικά. Το «ορθό σώμα του αθλητή» δεν έχει μόνο δύναμη, υγεία και ικανότητα αλλά έχει σαφώς καθορισμένο φύλο, χρώμα, ηλικία και αρτιμέλεια. Ως αντιπαράδειγμα σε μία ηγεμονική σωματικότητα, προτάσσεται η αθλητική δραστηριοποίηση των αθλητών με αναπηρία, οι οποίοι επανορίζουν την έννοια της ικανότητας και την κατοικούν, σε μία προσπάθεια επιβολής της ορατότητας τους στο δημόσιο χώρο. Για τα ελληνικά δεδομένα, οι «φωνές» και οι «κινήσεις» των σωμάτων των αθλητών αυτών, δεν διαρρηγνύουν μόνο το συλλογικό φαντασιακό αλλά διαμορφώνουν καινούργια πεδία συμμαχιών και ετερόδοξων σωματικών ταυτίσεων.

Κλείνοντας, παραθέτω τα λόγια της Ιωάννας ως κατακλείδα, πλήρως απογυμνωμένη από φαντασιακές ονειροβασίες και αυταπάτες:

Προφανώς και όλη η προσπάθειά μας θέλει να περάσει κάποια μηνύματα και στην εξέδρα και, κυρίως, στην κοινωνία, όμως το βασικό είναι να δείξουμε ότι παραμένουμε αθλητές. Δεν διαφέρουμε από τους άλλους. Κάνουμε κάτι ελαφρώς διαφορετικό, όμως επιθυμούμε να μας αντιμετωπίζουν ως ίσους. Δεν μας ενδιαφέρει να μας βλέπουν ως ξεχωριστούς. Ξεχωριστός είναι ο καθένας, ούτως ή άλλως (Athletes Stories, 2020).

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Ιστοσελίδες

Πληροφορίες για τον κανονισμό κατηγοριοποίησης – Classification της Ομοσπονδίας Σωματείων Ελλήνων Καλαθοσφαιριστών με Αμαξίδιο:

<https://www.oseka.gr/omospondia/classification/>

Αδαμόπουλος, Γ. (2020). Ανδρέας Κουτσούρης. Πέρα Από τα Όρια. Athlestories.gr. Από https://athlestories.gr/pera-apo-ta-oria/?fbclid=IwAR00JZolvAX2eXzr_pK2A5OWVJHa0d42bSArA0ugjohQ7ePxKyA1TF5FRA

Αδαμόπουλος, Γ. (2020). Ιωάννα Χρονοπούλου. Ο ίδιος Άνθρωπος. Athlestories.gr. Από https://athlestories.gr/o-idios-anthrwpos/?fbclid=IwAR2CTQ1P0udxZjCisbK_ySGPIPsLGCGs21DsdSaOP898Pmwwy0_Kyg1shi4

Αδαμόπουλος, Γ. (2020). Παναγιώτης Κοντογιάννης. Αθλητές, Όχι Ήρωες. Athlestories.gr. Από <https://athlestories.gr/athlites-oxi-iroes/?fbclid=IwAR0CozBWr4QsGG9dlrUrOMkryNNmUEoYtY1USNrj2Jm-1d5BSvpzWCI3o8g>

Αντικείμενο Ιατρικής Μελέτης η δύναμη του Ζλάταν Ιμπραϊμοβιτς. (2017). Football-Academies.gr. Από https://www.football-academies.gr/antikimeno-iatrikis-meletis-dynami-tou-zlatan-ibrahimovic/?fbclid=IwAR0Z39A8_YS-Wx1AbBWqEn_d_PVKCTdbOjsA_GsGkU4XKZFsE5gqtJ-bBCs

Βογιατζή, Ε. (2020). Στέλιος Μαλακόπουλος. Δεύτερη Ευκαιρία! Athlestories.gr. Από https://athlestories.gr/defteri-efkeria/?fbclid=IwAR1_cTKh5sD7sXePBrWBeTmRB3pf1noTDxiFPPviQz948GJ8jeFHLXAVk

Ηλιάδης, Η. (2019). Ο Στεφ Κάρι αντιμετωπίζει προβλήματα όρασης: Τι ακριβώς είναι ο κερατόκωνος και με ποιον τρόπο επέλεξε να τον αντιμετωπίσει, ο κορυφαίος σουτέρ στο NBA, Στεφ Κάρι. TO10.gr. Από https://www.to10.gr/watch-me/watchmestories/601386/o-stef-kari-antimetopizi-provlimata-orasis/?fbclid=IwAR1GF2Fb9EdpHMhjb2y3nZz7e9u3M5yML_c4WYltO8gKLKX2HI5I-ptcFDo

- Καρφής, Ν. (2019). Κάρι: Πρόβλημα στην όραση, άρχισε να φορά φακούς επαφής! Gazzetta.gr. Από <https://www.gazzetta.gr/basketball/nba/article/1342028/kari-provlima-stin-orasi-arhise-na-fora-fakoys-epafis>
- Κασσίμη, Α. (2004). Δύσκολη Τελικά η κίνηση των ΑΜΕΑ στην πόλη. Kathimerini.gr. Από https://www.kathimerini.gr/society/195776/dyskoli-telika-i-kinisi-ton-amea-stin-poli/?fbclid=IwAR1r6LanQxUEZBCL6plqi3p1t5DtRfXNkP8oHwgP1A9MYrPOFeY_RDY1xyk
- Μουρίνιο: «Απίστευτο το σώμα του Ιμπραΐμοβιτς. (2016). Filathlos.gr. Από https://filathlos.gr/diethnes/264536-moyrinio-apisteyto-to-soma-toy-impraimobits?fbclid=IwAR3pbpvYeDLMbUQtoWikV6jk1CDlhwQks7C2aQ9SzrvOTM-WRz0LOTCH_00
- Ο Κάρι αποκάλυψε πως έπαιζε με πρόβλημα στην όραση εδώ και χρόνια. (2019). ΣπορFM.gr. Από <https://www.sport-fm.gr/article/basket/o-kari-apokalupse-pws-epaize-me-problima-stin-orasi-edw-kai-xronia/3973108>
- Παναθηναϊκός: Στην ομάδα μπάσκετ με αμαξίδιο ο Νίκος Παππάς. (2020). Ethnos.gr. Από https://www.ethnos.gr/athlitisimos/119202_panathinaikos-stin-omada-mpasket-me-amaxidio-o-nikos-pappas
- Παπαζώης, Χ. (2020). Ο «Θεός» Ζλάταν έχει κοιλιακούς... 20χρονου! Sportsking.gr. Από https://sportsking.gr/2020/08/20/o-theos-zlatan-exei-koiliakous-20xronou/?fbclid=IwAR2IrMgsBVM0pICHpsdxBEB7JW0I2Egkt_2C0kx9ydCjH4jK6sWOJWVaSMo
- Πολυχρονοπούλου, Δ. (2020). Μαρτσάκης: «Το κράτος ταπεινώνει τα ΑμεΑ». Newsbomb.gr. Από <https://www.newsbomb.gr/sports/spor/story/1042735/martsakis-to-kratos-tapeinoneitaamea?fbclid=IwAR3cf7Quv94CYKKJvamK8uxtG3afzNUOurJbpaADGKcKzO8sjE5kJjhVdM>
- Υπόθεση Σεμένια: Το δράμα του διπλού «φύλου». (2017). protagon.gr. Από <https://www.protagon.gr/epikairota/ypothesi-semenia-to-drama-tou-diplou-fylou-44341829155>
- Χαλδαίος, Γ. (2020). «Τα άτομα με αναπηρία ζητάνε να γίνει η ζωή τους ΙΣΗ με τη δική μας» Sports3.gr. Από <https://basket-amaksidio.sports3.gr/ta-atoma-me-anapiria-zitane-na-ginei-i-zoi-toys-isi-me-ti-diki->

mas/?fbclid=IwAR1u83SAd0ouPc-
Sslu_AIcy_pSluetXdz7KQG_7FirYW1SmJ774zIVplPo

Οπτικοακουστικό υλικό

Ήρωες. (Κρήτη TV), Άτομα με αναπηρία συγκλονίζουν στους Ήρωες. (2019). Από [https://www.youtube.com/watch?v=4opMWJYuu40&feature=share&fbclid=IwAR0nPRT-2lQKBOXef-](https://www.youtube.com/watch?v=4opMWJYuu40&feature=share&fbclid=IwAR0nPRT-2lQKBOXef-ABxbNuvzHdsHJYKyuXxQCdDvHChDAT3TAILOC146M)

[ABxbNuvzHdsHJYKyuXxQCdDvHChDAT3TAILOC146M](https://www.youtube.com/watch?v=4opMWJYuu40&feature=share&fbclid=IwAR0nPRT-2lQKBOXef-ABxbNuvzHdsHJYKyuXxQCdDvHChDAT3TAILOC146M)

Καλό Μεσημέρι. (Κρήτη TV), Αθλητές με αναπηρία που είδαν τη ζωή με άλλο «μάτι». (2019). Από

https://www.youtube.com/watch?v=oP5uco5hOew&feature=share&fbclid=IwAR0xidNbWTj0pAQhgBDM67Mf6TsMUOye6HHY_gDnEjRHilhNo5KoIPeefQ

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αλεξιάς, Γ. (2003). *Το ανθρώπινο σώμα: Από τη βιολογία στη δυνητικοποίηση*. ΕΚΚΕ, Β, Γ 2003, τομ.

Αλεξιάς, Γ. (2011). *Κοινωνιολογία του σώματος. Από τον «Άνθρωπο του Νεότερνταλ» στον «Εξολοθρευτή»*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.

Γκέφου – Μαδιανού, Δ. (1998). Αναστοχασμός, Ετερότητα και Ανθρωπολογία Οίκοι: Διλήμματα και Αντιπαραθέσεις. Στο Γκέφου – Μαδιανού, Δ. (επιμ.), *Ανθρωπολογική Θεωρία και Εθνογραφία. Σύγχρονες τάσεις* (σ. 365-435). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μακρυνιώτη, Δ. (2004). Εισαγωγή: Το σώμα στην ύστερη νεωτερικότητα. Στο Δ. Μακρυνιώτη (επιμ.) *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σ. 11-76). Αθήνα, Νήσος - Π.Καπόλα

Μπάτλερ, Τ. (2017). *Σημειώσεις για μια επιτελεστική θεωρία της συνάθροισης*. Αθήνα: Εκδόσεις Angelus Novus

Νταγκονιέ, Φ. (2007). *Οι μεγάλοι φιλόσοφοι και η φιλοσοφία τους*. Αθήνα: Εκδόσεις Μελάρι

- Τεντόμας, Λ. (2017). *Παιδιά Εξωτικά, Παιδιά Οικόσιτα. Ανθρωπολογική Μελέτη της Αναπηρίας και της Ειδικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Redmarks
- Τεντόμας, Λ. (2020). *Ελπίδες και υποψίες για το παρελθόν και το μέλλον της αναπηρίας. Αφηγήσεις της αναπηρίας στη μεταπολιτευτική Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Redmarks
- Τζούδα, Β., Κατσίλλης, Ι. Μ. (1997/2001). «Συμμετοχή ή Αποκλεισμός; Μελέτη για τις συνθήκες ζωής, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και την οικονομική θέση των ατόμων με κινητική αναπηρία». Στο Πάκος Θ. *ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ: Κοινωνία των 2/3. Διαστάσεις του Σύγχρονου Κοινωνικού Προβλήματος*, σσ. 715-734.
- Φουκώ, Μ. (2012). *Η Γέννηση της Κλινικής*. Αθήνα : Νήσος.
- Φουρναράκη, Ε., (2004). Ένα κείμενο, μια ιστορία: Για το γαλλικό ρεύμα της «κριτικής θεωρίας του αθλητισμού» . *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 85, 34-41.
- Butler, Judith. (2008). *Σώματα με σημασία*. Αθήνα : Εκκρεμές.
- Douglas, M .(2004). Καθαρότητα και κίνδυνος. Κοσμική μίανση. Στο Δ. Μακρυγιάννη (επιμ.) *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*(σ. 113-123). Αθήνα, Νήσος - Π.Καπόλα
- Foucault, M .(2004). Πολιτική οικονομία του σώματος. Στο Δ. Μακρυγιάννη (επιμ.) *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*(σ. 125-130). Αθήνα, Νήσος - Π.Καπόλα
- Frykman J.(2017). Εν κινήσει: Η μάχη για το σώμα στη Σουηδία τη δεκαετία του '30. Στο Ν. Σερεμετάκη (Ed.). *Παλιννόστηση αισθήσεων: Αντίληψη και μνήμη ως υλική κουλτούρα στη σύγχρονη εποχή*(σ. 141-181), Αθήνα: Πολιτεία
- Goffman E.(2001). Στίγμα: Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Louis, B. St., (2004). Αθλητισμός, Γενετική και ο «φυσικός αθλητής»: η αναβίωση της φυλετικής επιστήμης. *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 85, 53-60.
- Merleau - Ponty, M .(2004). Το σώμα ως αντικείμενο και η μηχανιστική φυσιολογία. Στο Δ. Μακρυγιάννη (επιμ.) *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*(σ. 133-148). Αθήνα, Νήσος - Π.Καπόλα
- Snyder, S. Mitchell, D. (2011). Αναθεωρώντας το σώμα: Σπουδές αναπηρίας και η αντίσταση στην εν-σωμάτωση. Στο (επιμ.) Αθανασίου, Α. *Βιοκοινωνικότητες, Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας*. Αθήνα : Νήσος.

Wacquant L.J.D.(2004). Μποξέρ επί το έργον: Σωματικό κεφάλαιο και σωματική εργασία στους επαγγελματίες πυγμάχους. Στο Δ. Μακρυνιώτη (επιμ.), *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*(σ. 225-244). Αθήνα: νήσος - Π. Καπόλα

Ξενόγλωσση

Bass, A. (2014). State of the Field: Sports History and the "Cultural Turn". *The Journal of American History*, 101(1), 148-172.

Besnier, N. (2012). The athlete's body and the global condition: Tongan rugby players in Japan. *American Ethnologist*, 39(3), 491-510.

Cahn, S. (2014). Turn, Turn, Turn: There Is a Reason (for Sports History). *The Journal of American History*, 101(1), 181-183

Fouché, R. (2012). Aren't Athletes Cyborgs?: Technology, Bodies, and Sporting Competitions. *Women's Studies Quarterly*, 40(1/2), 281-293.

Garland-Thomson, R. (2005). Feminist Disability Studies. *Signs*, 30(2), 1557-1587.
doi:10.1086/423352

Inckle, K. (2015). Debilitating times: Compulsory ablebodiedness and white privilege in theory and practice. *Feminist Review*, (111), 42-58.

Lithman, Y. (2004). Anthropologists on Home Turf: How Green Is the Grass? *Anthropologica*, 46(1), 17-27. doi:10.2307/25606164

McRuer, R., & Berube, M. (2006). *Crip Theory: Cultural Signs of Queerness and Disability*. New York: NYU Press.

Mehrotra, N. (2012). Methodological Issues in Disability Research: An Introduction. *Indian Anthropologist*, 42(1), 1-10.

Piercey, N. (2016). Constructing football discourses: The media and early Dutch football. In *Four Histories about Early Dutch Football, 1910-1920* (σ. 107-138). London: UCL Press.

Puar J.K.(2013). The cost of getting better: Ability and Debility. Στο L. J. Davis(Ed.). *The disability Studies Reader: Fourth Edition*.(σ. 177-184). New York: Routledge

- Rahman, M., & Lockwood, S. (2011). How to 'Use Your Olympian': The Paradox of Athletic Authenticity and Commercialization in the Contemporary Olympic Games. *Sociology*, 45(5), 815-829.
- Samuels, E. (2002). Critical Divides: Judith Butler's Body Theory and the Question of Disability. *NWSA Journal*, 14(3), 58-76.
- Thomson, R. G. (2017). *Extraordinary bodies: Figuring physical disability in American culture and literature*. Columbia University Press.
- Wacquant, L. J. (2004). *Body & soul*. Oxford: Oxford University Press.